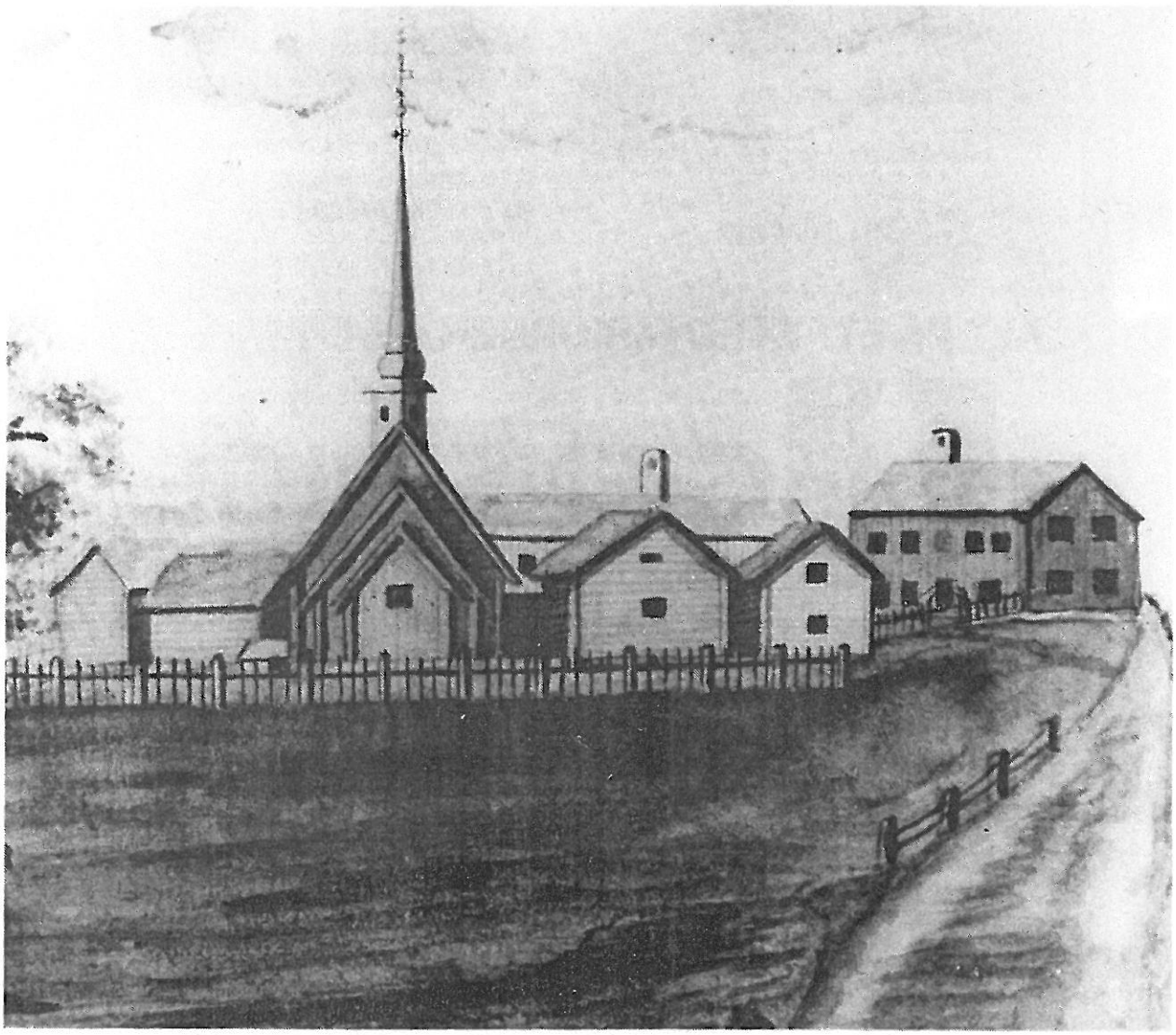
Oppunder fjellbandet 1981



Tiden går GJENSIDIGE består

GJENSIDIGE forsikring er Norges tredje største forsikringsgruppe – solid og tradisjonsrik. Vi ordner alle typer forsikring:

Skadeforsikring:


Privatforsikringer


Industri


Handel- og skipsfart


Landbruk

Livsforsikring:

- Individuell kapitalforsikring
- Individuell rente og pensjonsforsikring
- Kollektiv pensjonsforsikring
- Gruppelivsforsikring
- Forretningsforsikringer

ALT PÅ ETT STED GIR ORDEN OG OVERSIKT

GJENSIDIGE forsikring

GJENSIDIGE forsikring er fellesbetegnelsen for 105 gjensidige brannkasser, GJENSIDIGE Norsk Skadeforsikring og Livsforsikringsselskapet GJENSIDIGE.

Den gjensidige brannkasse er distriktets eget forsikrings-selskap — stiftet og drevet av stedets egne folk.

ÅLEN BRANNTRYGDELAG
HALTDALEN BRANNTRYGDELAG

Kontor i Ålen Sparebank
tirsdag og fredag - tlf. 15305

Kontor i Haltdalen Sparebank
mandag - onsdag - torsdag - tlf. 16456

Livsforsikringsselskapet
GJENSIDIGE

Sverre Skogås
Distriktssjef

Postboks 90, 7480 Ålen
Telefon: (074) 15 273

Rådgiver i livsforsikring autorisert av Norske Forsikringsselskapers Forbund

Oppunder fjellbandet 1981

Hefte nr. 3

Utgiver: HOLTÅLEN KULTURSTYRE

Redaksjonsnemnd:
Gudbrand Grøt, Halvard Bakås, Jon Østeng Hov

INNHOLD:

I kirken heime for en del år siden – Av Arne Reitan. Foto Jon Ø. Hov 2
Ålen kirke 100 år – Av Per H. Kulbotten 3
Haltdalen – landets eldste kirkested? – Av Gudbrand Grøt 5
Minner fra fjellet – Av Jon E. Haugen 8
Bonden, klokkemakeren og foregangsmannen Børre Hansen Langland – Av Hans O. Grønli 9
Tuftbrøllop i Ålen – Av Jørgen Reitan. Tegning Kari Vårhus Sagen 13
Petra Torske – Av Halvard Bakås 14
Brann på Almås 1883 – Av Rolf Engan. Tegning Jens Tyvold 16
Vanskelig slektskap på Grytbakk – Klipp fra Ålbyggboka 18
Halvard Grøt til minne 19
Hundreåringen Ragna Berg – Av Hallstein Morken 20
Blodjerven – Av Otto Otnæs. Tegning Lennart Bentzen 22
Myrmalmsmelting – jernvinna 24
Hva er dette? 25
«Det som skal gjøres må gjøres ferdig» – Av Bjarne Prytz 26
Fotballdrama på Liaåsen – Av Arnljot Eggen. Tegning Kjell Bakås 30
«Eggen»-slekta borte fra Haltdalen – vokste seg stor i Amerika 32
Gammelløa i Kringelmyra – Av Normann Morken 36

Forsiden er en tegning av Holtaalens Præstegaard med hosliggende kierke.
Tegning trolig fra 1802.

Trykk: Røros-Trykk A.s

I kirken heime for en del år siden

Av: Arne Reitan - Foto: Jon Ø. Hov



Jeg satt der i kirken, og min glede var stor,
og døren til minner sto åpen.
En ørliten gutt, sønn av min bror,
skulle bæres den dagen til dåpen.

I tankerne så jeg min far og min mor,
og alle de andre der hjemme.
Så mange av dem som i minnet mitt bor
hadde sin plass langt der fremme.

Dengang de kjørte med slede og hest,
det langt var for mange å kjøre.
Å sitte langt fremme, se det var jo best,
så presten de bedre fikk høre.

Det hendte nok også mangen en gang,
mens presten fra prekestolen prekte,
mens ordet forkyntes og foreldrene sang
at barna med salmeboka lekte.

Det var ikke enkelt for slik liten kar,
i kirken helt rolig å være.
Men å være i kirken med mor og med far,
av det var det mye å lære.

Min barndoms klokker, han kjente jeg godt,
jeg syntes jeg hørte hans stemme.
Så mangt jeg som barn har knapt forstått,
i minnet mitt hører det hjemme.

Det kom også en tåre, det var ikke fritt,
jeg kunne så varmt den fornemme.
Den tid som er gått, jeg vil minnes den titt,
jeg har ikke lyst til å glemme.

Min kirke, jeg takker for alt du har gitt,
jeg takker hver en mann og hver en kvinne.
Og barn fra den gangen, hør på meg litt:
Jeg takker for hvert vakkert minne.

Og heimturen var jo litt av en fest,
vi glemte nok salmesangen.
For nu skulle prøves hvilken hest som var best,
til musikk av dombjølleklangen.

Ved kirken så mange her hvilen sin fant,
jeg håper vi hverandre skal finne,
langt bortenfor graven, vi vet det er sant,
at gleden der alltid skal skinne.

ÅLEN KIRKE 100 ÅR

Av Per H. Kulbotten

I siste halvdel av forrige århundre var det utover landet en voksende interesse for fornying av våre kirkebygg.

Da R. S. Ulstad ble sokneprest og kom hit til prestegjeldet i 1878 var det i følge bygdeboka vår, mange religiøse og kirkelige spørsmål som skulle avgjøres. Bl.a. spørsmål om restaurering/nybygg av kirkene her. Det ble til at det ble bygd nye kirker, først i Haltdalen, så i Ålen - begge i 1881, og til slutt også Singsås i 1884. Iflg. arkitekt Christie ved Trondheim domkirke, ser det ikke ut til at kirka i Ålen var falleferdig. Årsaken til nybyggingen her var nok heller at kirka, som var påbygd i 1702 var blitt for liten. Dessuten var det ikke fyringsmuligheter i den, og den var derfor svært kald. Spørsmålet om å la det gamle kirkehuset bli stående var oppe til behandling, men det ble vedtatt å rive den.

Sakristiet og koret i den gamle kirka, var iflg. proffesor Diedrichsen bygd i 1381. Dette bekreftes på en blyanttegning fra 1773. Det er våpenhuset av denne kirka som nå står på den gamle kirkegården i Ålen. Her i bygda kan vi således feire både 100- og 600 årsjubileum i 1981.

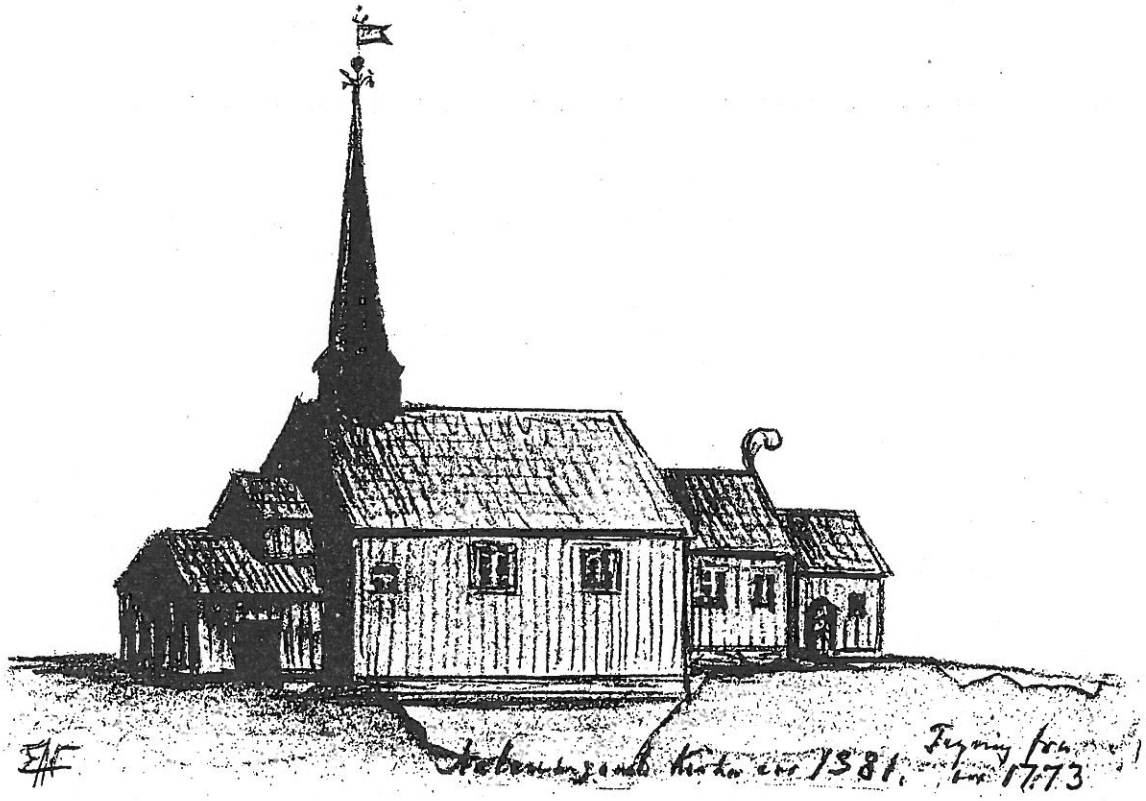
Den nye kirka ble oppført i bindingsverk, og den skulle ha sitteplasser til 500 mennesker. Benkene var åpne. Altså uten dører og uten reserverte plasser. 2 ovner skulle gi god varme når det trengtes. Bygdefolket arbeidet opp grunnmuren på dugnad. Det var byggmester Digre i Trondheim som fikk i oppdrag å bygge kirka. Han hadde forresten bygginga av kirka i Haltdalen. For arbeidet med byggінga her hadde han kr 27.000. En utflyttet Ålbygg - Ingebrigt Eggen - bekostet ny altertavle og maling innvendig. Kirkeklokken, døpefonten, en lyskrone og 2 eldre altertavler ble overflyttet fra gammelkirka. Resten ble solgt på auksjon.

Det var nok en glad og høytidsstemt menighet, som under biskop Grimelunds ledelse tok kirka i bruk den 15. desember 1881. Medlemmer av J. A. Renolens sangkor husket begivenheten så lenge de levde. Marie Hammervold som døde i 1959, snakket mange ganger om hvor høytidlig det var å være med i sangkoret.

Inntil 1881 var det Røros verk som eide kirka, men etter forhandlinger ble det til at Ålen kommune overtok den fra da av. Til å begynne med hadde ikke kommunen råd til å anskaffe orgel, men Erik Renolen hadde et privat harmonium, og han ble kirkens første organist. I mange år ble dette harmoniumet brukt til kirkeorgel. Noen ganger satte han det igjen til neste kirkelige handling, men som oftest kjørte eller drog han instrumentet med seg fram og tilbake ved hver gudstjeneste. I 1895 kjøpte Eilif Hofstad inn et harmonium for egen regning. I 1907 ble det montert nytt eget kirkeorgel. Samme året kom den store kirkeklokka på plass. Ved lov av 1921 ble det pålagt menigheten å ha eget menighetsråd. Noe av det første Ålen menighetsråd måtte ordne med vedrørende kirkehuset, var å skifte ut blyplatene på tårnet. Etter mange års sparing ble det derfor i 1930 eller 1931 pålagt kobberplater på tårnet.

Til 50 årsjubileet i 1931 ble det innmontert elektrisk lys. Den store lyskrona ble da tatt i bruk. I et avisreferat fra jubileet står det: «Det var 600 - 700 mennesker til stede, og det elektriske lys som nu strålte for første gang i kirken, skapte en særskilt stemning. « I 1959 ble det pålagt porøse plater innvendig, og den ble deretter malt. Ålen kirke fikk flombelysning i 1963. Bårehuset ble bygd i 1968. Parkeringsplass og trapper foran kirka ble bygd i 1970. I 1975 fikk kirka elektrisk oppvarming, og orgelet gjennomgikk en fullstendig restaurering. En dør til dør aksjon da innbrakte så mye penger at en i 1976 kunne gå til instalering av høytaleranlegg.

For å gjøre kirka varmere ble det i 1980



sprøytet inn stenull i veggene. Nå i 1981 blir det foretatt reparasjoner av tårnfoten. Den blir malt utvendig, og innvendig blir koret oppusset. Det er vedtatt å pusse opp hele kirka innvendig, men av forskjellige grunner, må dette arbeidet utstå til neste år.

Når det gjelder prestene som har hatt sitt virke i Ålen, viser en til et annet innlegg i dette heftet. Her skal en omtale bare de som har bodd i Ålen.

Soknepresten utførte tidligere alle kirkelige handlinger i hele prestegjeldet.

I 1944 fikk vi en frivillig ordning med menighetsarbeider. Jens Bjelland ble den første i denne stillingen. Han ble ordinert til prest i 1945. Han var her i Ålen til 1950. Noen måneder før han sluttet ble det opprettet hjelpepreststilling her.

I 1952 kom H. E. Sønstegård hit som hjelpeprest. I 1956 ble det opprettet stilling som kallskapelan, og Sønstegård var i denne til han sluttet i 1957. Da kom Kristian Berge hit. Han bestyret stillingen til i 1958, da han ble tilsatt som kallskapelan, en stilling han hadde til sin død i 1963. Berge er så vidt en vet den eneste presten som er bisatt fra Ålen kirke. Fra 1963 til 1964 vikarerte S. M. Willmann i stillingen.

Da Willmann reiste herfra lyktes det ikke å få tilsatt noen, og soknepresten Winge vikarierte i den frem til 1971.

Det året ble Singsås sokn utskilt fra Haltdalen prestegjeld, og stillingen som kallskapelan ble inndratt.

Både Bjelland, Sønstegård, Berge og Willmann bodde på Fredheim.

Det var Ragna Berg som bygde der. Da ordningen med menighetsarbeider kom opp, stilte hun straks sin eiendom til rådighet. I 1957 ble huset overtatt som prestebolig av Ålen kommune.

Ålen kirke er ikke noen ruvende katedral. Under gulvet er det ingen sarkofag med jordiske levninger av berømte personer. Den er ingen turistattraksjon som blir fotografert av tilreisende. Men den er vår kirke. Her ble våre foreldre viet til ektefolk. Her døpte vi våre barn. Her ble vi konfirmert, og her på den gamle kirkegård skal vi finne vår grav. Denne kirke er den største felles arv vi har.

Her under det høye tak har mange sittet og følt at:

«Her er Guds hus og himmlens port.
Herfra det går en stige,
av ord og sakramenter gjort,
helt opp til himmelriket.»

Haltdalen – landets eldste kirkested?

Halvard Grøt var bedt om å skrive en artikkel til dette nummer omkring Haltdalen kirke i forbindelse med 100-årsjubileet. Dette på bakgrunn av at han hadde avisartikler både ved 50 og 100 årsjubileet. Men hans bråe bortgang i høst gjorde at han ikke rakk å føre i pennen artikkelen til «Oppunder Fjellbandet». Men råstoff og bilder lå klart så sønnen Gudbrand har på denne bakgrunn overtatt oppgaven. Hans artikkel er da vesentlig bygd på de nevnte avisartikler og ellers bygdaboka som kilde.

15. juli 1981 ble nåværende kirke i Haltdalen innvigd av biskop Grimelund. 100-årsjubileet ble i sommer behørlig markert.

Men når den første kirka i bygda ble tatt i bruk er det vanskelig å fastslå. Det antydes at det kan ha vært både for 700 og 900 år siden. 1050 til 1100 er nå nevnt som aktuelt tidsrom for den første kirka. Og medfører det riktighet er Haltdalen av de eldste kirkesteder i landet. Men noe skriftlige kilder som bekrefter en slik antagelse har en ikke. Det bygges i denne forbindelse på vitenskaplige undersøkelser, gjort av dagens arkeologer og kunsthistorikere. Ut fra konstruksjon plasserer disse Haltdalskirka som den eldste av landets nåværende stavkirker. Denne kirken er av den mest vanlige typen stavkirker i tidlig middelalder.

1250 - 1300 har vært årstall sakkyndigheten tidligere var kommet fram til. Stavkirken fra Holtålen blir her regnet blant «enskibede stavkirker med merker paa en senere tid». Og denne senere perioden menes det starter omkring 1250. Første gang man finner kirka i historiske kilder, er i erkebiskop Olav Engelbrektsons jordebok fra 1530-årene. Her er opprekna de kirkene i Gauldalen som svarte cathedraticum til Nidaros.

Den katolske messebok fra Holtaalskirka finnes i Videnskabers Selskab i Trondheim, denne er trykket i 1519. Diverse notiser er innført i boken etter reformasjonen om inventar i prestegården, og landskyld til prestegården.

Fra Øvstlibakken hvor den første kirken var plassert høyt og fritt med utsyn over bygda, ble kirken flytta ned til elva. Der hvor «gammelkirkegården» er. Når flyttingen skjedde er ikke helt klart.

Den gamle stavkirka ble tatt til kor, og nytt skip ble attåttømra. Årstallet 1704 skulle være innhogd i en stokk overfor kordøra.

Professor L. Dietrichson skriver i «De norske Stavkirker»:

«Der er sikkert, at hin tidligere nedrivelse og gjenopførelse, om hvilken intet er opbevaret, har fundet sted før eller i 1604, rimeligt er det, at den er foregaat i selve dette aar, thi i 1604 er kirkens indre blevet bemalet med delvis endnu bevarede arabesker, hvad der viser sig af en indskrift, der løber langs korets vegge oppe under taget, og af hvilken jeg har kunnet læse: «af det 6. Capitel Lucæ oc om kong Herodes, hvorledis hand lod ha(ls-hugge Jo)hannes baptista for sin datters dans i St. Mattæi 14. Capitel anno 1604 - on.»

Det var i begynnelsen av 1600-tallet også at Røros Kobberverk overtok kirken.

Holtaalen kirkesogn omfattet også Ålen, Røros og trolig Os-Dalsbygda. I 1753 ble det redusert til Haltdalen, Singsås og Ålen.

Det er lite en eksakt ved om kirken vår i den katolske tiden. Men ett av de dyrebareste minner en har, som man mener stammer fra Haltdalskirken er Olavsantemensale. Motivene er omkring Hellig Olav, og skal forestille historien til den store helgenkongen. Dette er laget i tidlig middelalder, og regnes for ett av de største klenodier i norsk middelalderkunst. I «dansketida» havnet «tavla» i

Danmark, og et kopi av den ble laget i 1866. I 1930 fikk en orginalen tilbake i forbindelse med 900-årsjubileet for Olav den Hellige. Og orginalen er nå oppbevart i Domkirken. Røkelseskar som er anslått fra 1200-tallet, 2 hengende messingkandelabrer fra ca. 1600-tallet, prekestol, altertavle og dåpsstol fra beg. av 1700-tallet er også blant de klenodier som er bevart fra gammelkirkene i Haltdalen.

Etter lengre tids tautrekking ble kirken i 1879 overtatt av kommunen fra Verket. Samme året ble det også i kommunestyret vedtatt å bygge ny kirke. Kostnadsoverslaget var på 16.000 kroner. Det innkom 7 anbud og byggmester Digre fikk arbeidet. Det innkom flere gaver fra bygdafolket i forbindelse med byggingen. Fra Ingeborg og John Pedersen Yset ble skjenket 12.000 kroner, hvorav 4000 var «øremerket» til altermaleri og orgel.

Nykirka var vel egentlig ferdig oppsatt i 1880, og dette årstallet står også på tårnfjøra. Men noe småarbeid var igjen, slik at den ikke ble tatt i bruk før i 1881, og altså innviet 15. juli det året.

I 1882 vedtok kommunestyret å rive gammelkirka. Den eldste delen, stavkirka, ble gitt Videnskapsselskapet. Kirken er bevart ved folkemuseet på Sverresborg i Trondheim. I forbindelse med gjenreisingen av kirken der berettes det:

«Kirkens vestre gavlvæg manglede og er derfor bleven opført fra nyt og et portal med dør og beslag fraa Aalens kirke anbragt i den.»

I Øvstlia reiste Haltdalen mål- og ungdomslag i 1928 minnestein over den første kirka. Både til 50- og 100 årsjubileet ble foretatt større oppussingsarbeider ved kirken.

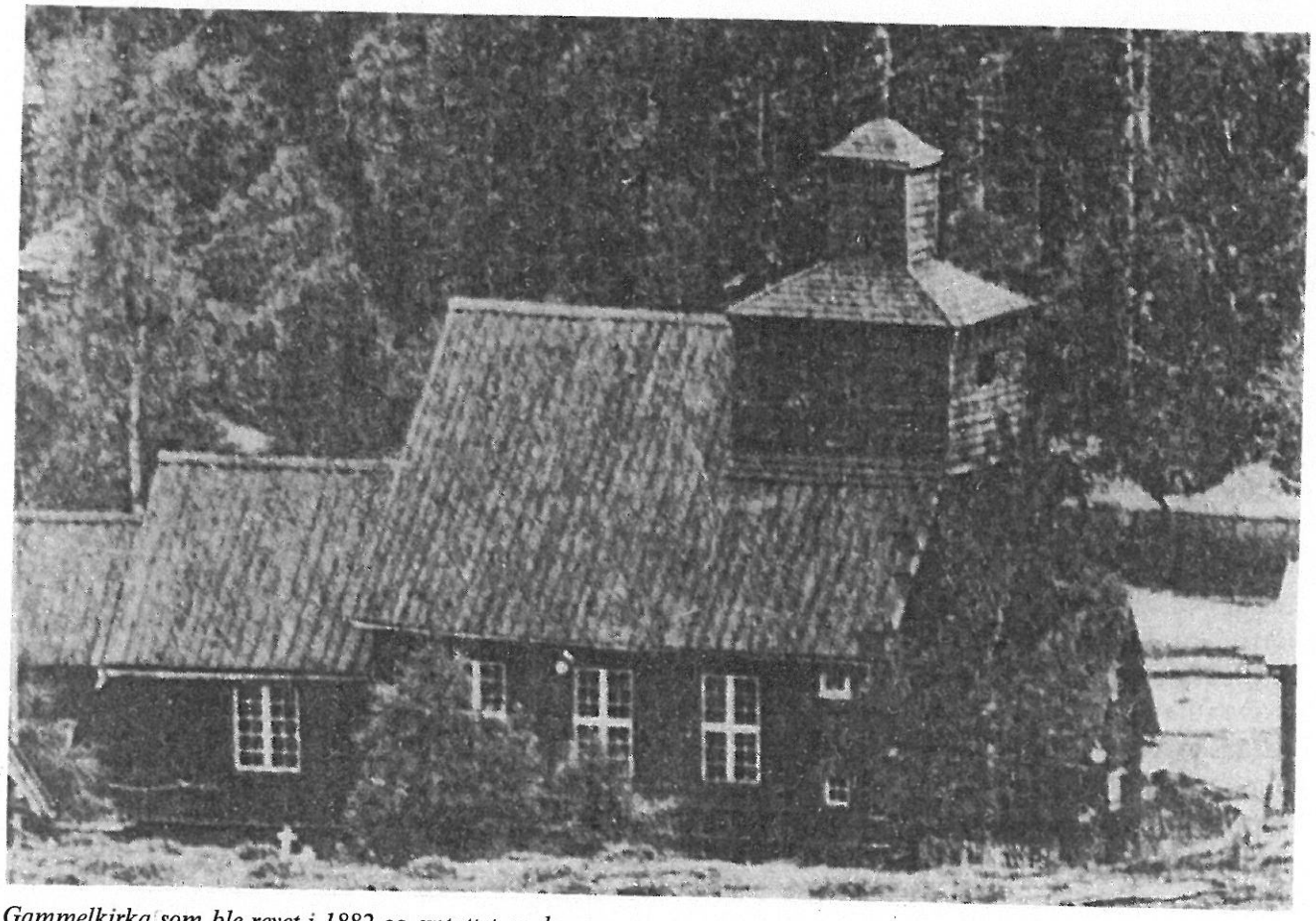
PRESTENE

Fra 1530 har prestegården for kirkesognet vært i Haltdalen.

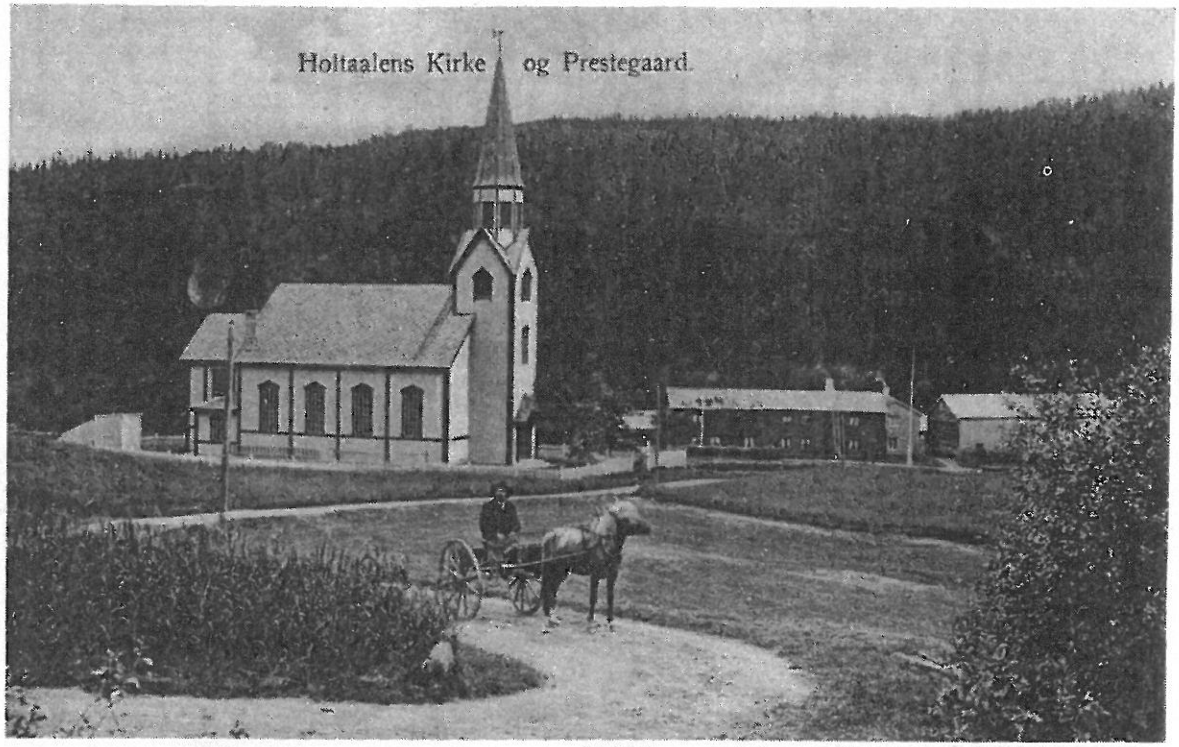
Den første lutherske prest var herr Hans, og som da flytta presteboligen fra Singsås til Haltdalen.

I sin artikkel om kirken ved 50-årsjubileet skrev Halvard Grøt:

«Det hadde nok vært interessant ved dette



Gammelkirka som ble revet i 1882 og erstattet av den nye



«Nykirka» med den gamle prestegården. Foto fra 1907.

høvet å ha eit bilete av Hr. Hans i fullt ordnat, - men diverre, einkvar fær nøgje seg med eit tankebilete.

Mange seklar er runne, og mange timeglas er vendt, sidan Hr. Hans gjekk ned frå preikestolen der uppe på Øvstliskallen siste gongen. Mange endringar er skjedd både på det religiøse, sosiale og kulturelle umkverve, endringar både til bate og skade sjølvsagt. Og interessant hadde det vore å få sjå ein kyrkjelyd frå den tida i deira høgtidsklæde, roleg og høgtidstemt vandre oppover bakkane til høgmessa i den litle kyrkja der oppe på bakketoppen-folk frå heile det vidstrakte presteombudet frå Singsås i nord og Tolga og Dalsbygda i sør. Lita og fatigsleg sto kyrkja der oppe, men for holtålingane var ho sikkert ein kjær og heilag stad, for tala som kom der oppe frå preikestolen, var norsk tale.»

Hver enkelt prest er omtalt i bygdabøkene fram til Olaf Havdal som var prest fra 1947 til 1955, Jacob Herman Winge fra 1956 til 1977 og nåværende sokneprest Øivind Sæther fra høsten 1977. Lengst ansiennitet er det Mikkel Jonsen som har, prest fra 1572 til 1626, altså 54 år. Men så skulle han da visstnok også bli hele 115 år. Og 5 ganger var han gift på denne tiden.

100-årsjubileet i sommer ble behørlig markert innenfor en sterkt lokalhistorisk preget ramme. Gjennom jubileet ble markert at nåtid og fortid må knyttes sammen, slik at en finner våre røtter fra fortid, som en må gjøre bruk av i nåtid.

Kirken har gjennom århundrer vært bærer av de eldste tradisjoner. Og således stått sentralt i bygdafolkets liv, i sorg og i glede, en kirke for alle.

Formannen i jubileumskomiteen, sokneprest Øivind Sæther, poengterte i sin intimasjon ved høgtidsgudstjenesten at ved at en gjennom jubileet ser tilbake, er det utfordringen til ny innsats, for å gi den historiske arven videre til generasjonene som kommer.

Til slutt dette verset fra Halstein Nygårds Haltdalssang:

«I frå Øvstli-bakke kyrkja song den
lydt i høgtidshelg
klokkeomen over bygd og gård og grend.
Ja, dei klokker kallar enno,
og dei kling i stille kveld
med si signing over hus og heim og menn.

Gudbrand Grøt

MINNER FRA FJELLET

Av Jon E. Haugen



Jeg vet om et sted hvor min tanke går titt.
Både vinter og sommer jeg lengter så dit;
ved Myrhøgdas fot der fjellris kun gror.
Det herligste sted som kan finnes på jord.

Her ligger noen setre så høyt og så fritt,
helt oppunder fjell med så fin utsikt.
Her er det så stille, her finner jeg ro,
mitt høyeste ønske er her å få bo.

Her minner fra barndommen titt dukker fram;
fra turer i fjell og langs bekkenes strand,
fra sjøen hvor Storholmen speile seg kan
i Herssjøens klare og fjellrene vann.

Der Berghøgda ruver mot himmelen så blå,
med stein og med ur og med varden opp-på.
Og Gruvdalens mange fortryllende vann.
Ja, her har jeg alt som jeg ønske meg kan.

Ja, sommer du er en vidunderlig tid.
Og hver gang jeg fra arbeid i gruva har fri,
da reiser jeg hit ut så fort som jeg kan,
bort fra støv og fra mittrøyk og larm.

Men høsten den kommer og sommer må gå.
Med vemod da setter vi glassluker på
og stenger for vinteren som det er skikk.
Men takk da, du kjære, for sommeren som gikk.

Men vær da ei trist, for husk atter en dag,
vil det våres i fjell og i li. Og hvis helsen vi har
og om leve vi får.
Ja, hit vil vi komme hver eneste vår.

Bonden, klokkemakeren og foregangsmannen Børre Hansen Langland

Av Hans O. Grønli

«Denne Bog kommer mig Børre Hansen Langland til med rette Derfor bør ingen med mig om bogen trætte. Bogen haver blader og ikke liv hvo hende stjæle hand er en tyv - tre dage skal han sidde paa vand og brød den 4de dag skal hand i Galgen døe.

Børre Hansen Langland 1754

Slik åpner dagboka som Børre Hansen Langland begynte å skrive i 1754 og som ble avsluttet omlag 50 år senere.

Jeg vil benytte Johan Falkbergets ord til å beskrive hvordan det føltes første gang jeg åpnet boka:

- Det var i sannhet en stor og høytidelig stund, første gang jeg holdt Børre H. Langlands dagbok i hånden. Da jeg i dyp ærbødighet åpnet den, sprang en bred dør til en lengst hensvunnen tid opp.

Det er først og fremst dagboka, men også samtaler med en del eldre personer i Ålen, som har vært kilder for denne beskrivelsen av Børre Langlands liv og virke.

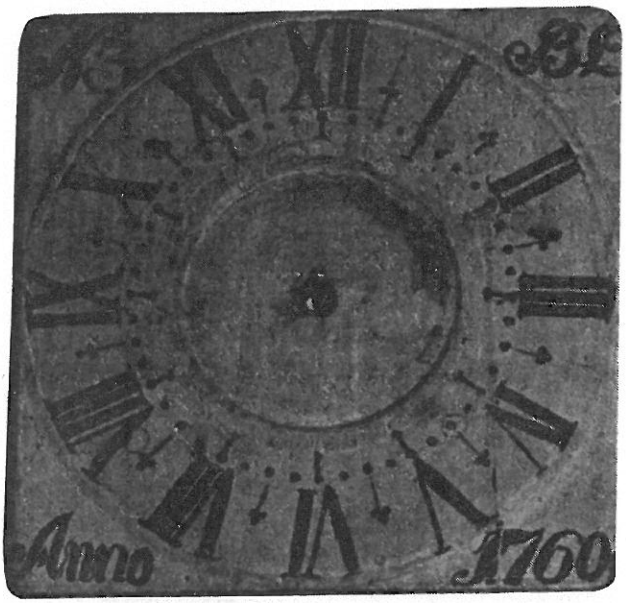
Børre Hansen Langland ble født den 29. januar 1732 på gården Langland i Ålen. Han skriver selv om denne begivenhet: «Indeværende aar 1732 d : 29 Januarius blev jeg Børre Hansen Langland fød til denne syndige Verden Gud unde mig paa denne verdens øe, Christelig at læve og sallig at døe.»

Vi vet lite om ham i ungdomsårene, men han må ha vært særlig oppvakt og evnerik, og det er tydelig at han har hatt allsidige interesser. Han begynte allerede tidlig, antagelig i 25-års alderen, å lage klokker, men det er ingen som vet hvor han kan ha lært seg dette håndverk ettersom det er sikkert at han ikke har gått i lære hos noen mester, og da det heller ikke fantes noen i nærheten som var før ham på dette området.

Redskaper og materialer var mangelvare. Redskapene måtte han lage selv, og på grunn av mangelen på materialer, laget han de første klokker av tre. Det kan også være fordi dette var et lett materiale å arbeide med. Alt i disse klokkene ble laget av tre, hjulene og aksene, ja alt til den minste nagle. Av disse klokkene finnes det temmelig lite tilbake, men på Saksgård i Ålen finnes oppbevart tallskiven og litt av kassen til klokke nr. 3, som ble laget i 1760. Alt sammen er av tre, og tallskiven er svært godt oppbevart. Den er ca. 20x20 cm, mens rammen til kassen er noe mindre. Disse klokkene ble selvsagt ikke særlig holdbare, og han gikk derfor etter en tid over til å bruke metall til klokkedelene.

Han drev nå en tid og laget klokker for folk i bygda og ellers i distriktet, men etter noen år må han ha funnet ut at han kunne for lite i sitt håndverk, og i 1767 dro han til fots til Mora i Sverige for å lære mer der. Men det skulle vise seg at han hadde lite igjen for denne turen, for da Børre og mesteren han skulle gå i lære hos skulle lage hver sin del til en klokke, fikk mesteren se at den delen Børre laget var mye finere og forseggjort enn hans egen. Han fant da ut at han ikke hadde noe å lære den norske fjellbonden, og mesteren sa at Børre kunne reise hjem igjen. «Ni är betre ni än jag,» sa han.

Det var nok like etter at han kom hjem fra denne turen han laget klokka til seg selv, og som er den mest forseggjorte av alle klokkene han laget. Denne klokka befinner seg fremdeles på gården, og den er virkelig et praktfullt arbeide.



Tallskiva av klokke nr. 3 fra 1760, oppbevart på Saksgård.

Dette var trolig den første klokka han laget med sekundviser. Den inneholder også et usedvanlig fint klokkespill som spiller hele seks forskjellige salmer, og ved hjelp av en viser på tallskiven kan man velge hvilken av de seks salmene den skal spille, og dette spillet har svært klare toner. Han har sikkert også selv laget klokkene.

Men fremfor alt går denne klokka nøyaktig, ja, like nøyaktig i dag som for to hundre år siden, og urmakere som har undersøkt den har konstatert at det nesten ikke finnes slitasje på den, og de tror sikkert den kan gå like nøyaktig i to hundre år til. De har forgjeves prøvd å finne ut hva slags metall som er brukt. Det er trolig en legering og herdingsmetode han selv har kommet fram til, og som han laget i den lille smia han hadde på loftet på gården. Og på dette loftet var det tusenkunstneren tryllet fram sine vidundre som gjorde ham høyt aktet blant bygdas folk. Ja, ikke bare bygdefolket kom til ham når det gjaldt en klokke eller noen småting som var nødvendig i det daglige liv og virke. Klokker leverte han utover hele Nord-Østerdal, storparten av Sør-Trøndelag, og en del til Nord-Trøndelag. Og det var ikke bare de jevne klasser av folket som vendte seg til ham når noe skulle repareres. De såkalte kondisjonerte ved Røros kobberverk kjøpte også klokker og signeter av den flinke håndverkeren. Og dette var en mann de kunne stole på. For i sin dagbok førte han samvittighetsfullt regnskap over alt det han skyldte eller hadde til gode, og på første side i dagboken står: «Som ieg haver at opteine det jeg giør i min profession, så ieg kand see Enten ieg er Debetor Eller Creditor, Skyldig heller skal have, og om Nogen betinger Noget enten det er fuldbyrdet heller iche.» Og det var nok heller ingen som følte seg snytt etter at Børre Langland hadde utført sitt arbeide. Og hans presisjonsarbeider er tydeligvis blitt kjent utenfor landets grenser, for i 1760 «kjøpte en spillemand fra Sverige navn: Erich Gundbiørsen et Instrument af mig til at skiere op hiullene til Slaguhrene og derfor haver betalt mig 12 - 2.»

Frem til 1776 hadde han laget hele 93 vekkerur og slagur, men i denne tiden hadde han også laget en mengde rokker, da han også var en av de fremste rokkemakere i bygda, mens det også fantes flere Ålbygger som kunne denne kunsten. Men dette forhindret ikke at Børre Langland alene har med hele 386 rokker i sitt regnskap. Dette er også et bevis på hvor uunværlig denne redskapen var. I denne tiden hadde han også laget en stor mengde signeter, og størsteparten av disse signetene ble solgt til de høye herrer ved Røros Kobberverk, og de ble da sikkert i første rekke brukt ved forsegling av brev og stempling på viktige dokumenter. Noen av disse signetene finnes oppbevart på Langland, bl. a. Børres eget signet, som er meget kunstferdig utført. Og felles for dem alle er at de har svært sirlige bokstaver og mønster, inngravd i messing eller stål. Hans arbeide med signetgraving er også blitt kjent i Sverige, for i 1784 laget han et signet til Lars Walquist på Nybruget i Sverige.

Noe som sikkert gjorde ham høyt aktet blant bygdefolket var at han nok var ganske velstående. Når man hører at han i sitt liv laget over 400 klokker, og en klokke var verd like mye som ei ku, over 7 daler, så kan vi lett teke oss at han måtte bli en holden mann. For det var jo heller ikke bare klokker, men også mange andre bruksting han laget og solgte. Dessuten står det i dagboken at han i 1765 tjente 73 riksdaler av kyrne. Dette at han var velstående førte til at folk ofte lånte penger av

han, og det var ofte husdyr som ble satt i pant. Og hver gang han lånte bort noe, ble det omhyggelig ført inn i dagboken.

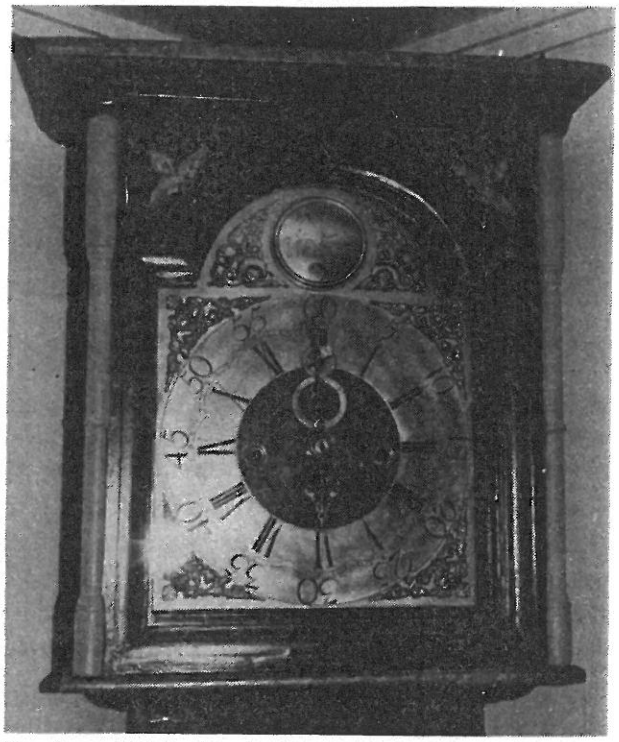
Børres interesser må ha vært svært allsidige, for i dagboken har han utførlige astronomiske notater, om f. eks. planetenes avstand fra solen samt deres omløpstider, og ellers spesielle opplysninger om de forskjellige planetene. Geografi har også interessert ham sterkt, og han har i sin dagbok forskjellige notater som bl.a. China og Ceylon. Hvordan han fikk tak i disse opplysningene er imidlertid ikke kjent. Man må jo undre seg over hvordan en bonde oppe i en avsides fjellbygd fikk tak i slike opplysninger for 200 år siden.

Børre Langland var en stor foregangsmann, og han var ved sin framsynthet til stor hjelp for sine sambygdinger. Når Øverland i sin store Norgeshistorie skriver at Ålen var en av de mest fremskredne bygder nordenfjells, så skyldes nok dette hovedsaklig Børre Langlands arbeide. Han var den første ålbygg som kjørte med vogn. Denne vogna, som han selvfølgelig laget selv, var et stort framskritt som befordringsmiddel, og folk i bygda lånte vogn av ham ved spesielle anledninger. Det var vel mest ved begravelser og bryllup, men også når noen skulle ut på en lengre kjøretur, f.eks. til Trondheim eller Røros. Han var også den første i bygda som fikk laget plog, og han skriver i dagboka i 1776: «Dette Aar var Johan Natvigen, en størdaling, her i bygden og gjorde mere end 30 ploger.» Det er uten tvil Børre Langland som har fått ham til bygda.

Noen år før dette, nemlig i 1773, satte Børre Langland de første potetene i Ålens jord, og han skriver selv om denne begivenheten:

«Den 8. mai (uvanlig tidlig på våren) 1773 satte jeg ned de Jordæbler heller kartofler, som jeg forgangen høst fik af velædle Hr. Bergskriver Busch i Selbu. Denne sæd har endnu ingen vidst af heroppe. Gud ved hvor det vil fremme os.» Og Børre skulle komme til å oppleve hvordan denne veksten ble til stor hjelp for folket i fjellbygda i nødsårene 1812-13. Den berget nok mange ålbygger fra sultedøden da.

Det var nok likevel som oppfinner og håndverker han ble mest kjent i sin samtid.



Utsnitt av klokka han laget til seg selv.

Hans livs største håndverkerarbeide ble imidlertid aldri fullført. Han hadde nemlig planer om å bygge orgel til Ålen kirke. Han hadde tegningene klare, og han hadde også laget en fiolin som han skulle bruke ved stemmingen av orgelet. (Denne fiolinen ble brukt under bauta-avsløringen, ca. 150 år senere, men den er nå dessverre i ustand. Den er nå oppbevart på Langland.) Hans planer gikk ut på at hans eneste sønn, Hans, skulle læres opp til organist. Men det skulle Børre Langland aldri få oppleve. Hans sønn omkom ved et ulykkestilfelle, bare 16 år gammel. Han og drengen på gården kom ridende hjem fra slåtten, og da de skulle over Gaula, som var svært stor etter et regnskyll om dagen, gikk det galt. Hestene drev nedover elva et stykke, og nådde land et stykke nedenfor vadestedet. Elvebredden var bratt, og da hesten skulle hoppe på land, falt de to guttene bakover ut i elva igjen. Drengen ble funnet nesten med en gang, men Hans ble funnet først en måned senere. Børre rodde fram og tilbake i elva hver dag, og det hullet hvor sønnen ble funnet er senere blitt kalt «Børshølen». Det var imidlertid ikke faren som fant ham, men to andre som tydeligvis

har hjulpet ham med letingen. Men det fortelles at det var Børre selv som bar ham opp til gården. Om denne triste hending skriver han i dagboka:

«25. August Druknet min eneste kjære sønn Hans, her oppe ved Poulsøyen, samt min Dreng Jacob Bersvendsen Hoff da de skulle fare hjem ifra Guldahlen av slåtten. Denne bedrøvelige tidend fikk jeg etter meg til sæters på Holden av Lars Nordgaarden og Jon Skordal. Gud vet best Hvordan jeg blev til mote. Og fantes han ei igjen førenn d. 26. sept. da vi gjorde en stor flaatt som var aaben at see nedgjennom. Da Johannes Lien og Anders Megaard fik se ham. Det første han skriver i dagboken etter at sønnen druknet er dette: «Det er nu en hel maaned siden sist jeg skrev i denne Bok, og siden da har jeg gjennemgatt mye.» Noe som gjorde sorgen enda større var at hans eldste datter døde bare to dager før sønnen druknet, og av hans seks barn døde fem av dem mens de var svært unge. Bare den yngste datteren var i live da Børre døde. Da sønnen døde ble det altså ikke noe mer av planene om å bygge kirkeorgel.

Børre Hansen Langland døde 1. januar 1821, og ved 200-års jubileet for hans fødsel ble det reist en bautastein på Langland til minne om ham.

Jeg vil her slutte med å sitere det telegrammet overlærer Anders Kirkhusmo sendte til bautaavsløringa:

«Gratulerer med bautaen for Børre, knapt noen fortjener den større, han laget klokker til måling av tiden, han laget rokker til fremme av fliden, han dyrket sin jord og skrev visdommens ord til hjemlandets ære, velsignet skal minnet hans være.»

STOFF

til neste nummer av «Oppunder Fjellbandet» begynner redaksjonsnemnda straks å snakke om.

Der er svært ønskelig med flere bidrag fra leserne. Etter tre nummer har en nå inntrykket av hvilken stoffmessig linje en har lagt seg på. Det begynner da faktisk å komme noe stoff av seg selv, uoppfordret. Hvilket de som steller med bladet er svært glad for, og tar som en positiv tendens. Faktisk er det allerede mottatt stoff til nytt nummer. Har du tips til stoff, så kontakt noen av redaksjonsnemndas eller kulturstyrets medlemmer.

Ferdig skrevet bidrag kan når som helst sendes til redaksjonsnemnda eller kulturstyret.

Siste frist for stoffinnlevering til neste nummer er satt til 1. august 1982.



Den bortkomne jente

Tuftbrøllop i Ålen?

Nedskrevet av Jørgen Reitan på ålbyggmål
Tegning: Kari Vårhus Sagen



De va på en gål nie Ålen. Døm hadde en gjætl-onge, søm hitte Mæret. Se va de en kvell, krøttyra kom hemat før se sjøl, å dråka va borte. Døm mått da iveg å lete. Døm for da all-stass, døm kunn optænkje, men ingen onge va å finne. Se va de guten ti en tå granngåløm. Han skull vør me å lete, han å. Borti Kjellingdalen ha ingen vørri enda, å guten kom da på, han skull gå dit. Når en kom oppå høgst Ormåsen, se en kunn sjå nie dalen, vart en vår se fult tå hesta kring i seter. Guten gik ne-øvi åt seteren. Han såg me-en gång, at de it va rette hesta, me di alle va svart. Betle å salen va søll-å gullbesliinn. Gull va de ti stibugløm, å sen ståk, søm de va inni seteren. Guten førsto strast, at de mått vør tufta, å kjennte nie sleren, øm kniven va der, før når en ha stål, se e en vælberja. Guten klev oppå take å gjynte neøvi løren: Jo mett på åra på en knakk satt a Mæret, pynta me all slags fin stas - å i ferm krone på huggua. Å inni seteren va yrandes fult tå tufta søm for å ståka. Ette søm de såg ut te, se skul de vør brølløp på dråka. Guten te kniven sin å sleppe en mett nie krona på bruren. Men da kan du tru det vart bråttøm me tuftøm. Sømme rente på døra, sømme to tu gluggan å slapp ut der, å are smatt ut gjønnøm veggs-prongan - oppå hestan, å borte va døm, før guten viste ola tå di. Guten gik da ne, å inni setra. Der satt brura. Han to bode ho å all stasen hinna å reste hemat, å du kan tru, de vart gleie, når å Mæret kom hemat.

PETRA TORSKE

Av Halvard Bakås



De som en stille stund har vandret rundt inne på Ålen kirkegård og kommet til rekkene av gravmæler lengst mot syd og solen, har ikke kunnet la være å legge merke til en gravsten med følgende innskripsjon:

«Minne over Petra Torske. f. 25/8 1895. d. 5/4 1932. Reist av Eidet Arbeiderungdomslag.»

Her hviler altså Petra Torske, ei meget intelligent og begavet jente som vokste opp blant mellomkrigstidens fattige og ubemidlede ungdom, og som døde så alt for tidlig.

Hun var en begavelse av de skjeldne og hadde en lyrisk stemning inne i seg som bare noen ganske få er forundt å kunne sette ned på papiret. Sine evner og begavelse hadde hun sikkert fra foreldrene som også var meget intelligente mennesker. Hennes far Halvor Torske, kom fra Surnadal og kjøpte seg en liten plass ved Eidet av hytteskriver Hauan.

Halvor var gift to ganger. I sitt første ekteskap hadde han to barn. Det ene barnet, en gutt var ved dårlig helse og var meget liten av vekst og kunne ikke gå. Men han var utstyrt med uallmindelige gode evner og kunne både lese og skrive i 3 - 4 årsalderen. Da han var 10 år gammel gav han ut ei diktsamling «Jesu due.» Han døde som ganske ung. Det fortelles at hans far en gang fikk høre om en Mirakeldoktor langt borte i Sverige, og bestemte seg for å oppsøke ham med sønnen. Halvor gikk da den lange veien på sine ben og bar gutten på ryggen både fram og tilbake.

Halvor var en meget begavet mann og en stor personlighet. Han var blant annet en meget flink felespillemann, friluftsmann og kanskje en av de aller flinkeste vi har hatt her i bygda. Han hadde en egen evne til å få fisk fortelles det, og han hadde sine bestemte fiskeplasser. Personlig vet jeg av flere plasser ved sjøer og tjern som den dag i dag kalles «Torskefiske.» Ellers fortelles det at Halvor var i besittelse av et meget godt humør, og på tross av fattigdom og nød, så han alltid det lyse i livet. Følgende lille historie skulle vel illustrere dette: En gang da fattigdom og arbeidsløshet var på det verste, satt Halvor i en av nabogårdene og pratet og spilte fele og så ikke ut til å ha noen bekymringer for den grå hverdagen. Da kom kona hans også dit og sa da hun fikk se Halvor:«Jasså, sitt du her du, og jeg må renne rundt i gårdom etter møen!» Da svarte Halvor: «Nei, men kjære kone, det behøver du da ikke å gjøre, for vi har da nok møe heime vi.»

I sitt andre ekteskap hadde Halvor 4 barn som alle var meget flinke og intelligente, og kanskje hadde Petra kommet lengst her i verden om hun hadde fått levd lenger og fått seg ei utdanning.

Hun har sikkert arvet mye av farens egenskaper, det går tydelig fram av hennes lyrikk. Når en leser henes dikt, får en inntrykk av hvor nær hun er knyttet til naturen. Noe hun sikkert i likhet med sine søsken har fra sin far, friluftsmannen, fiskeren og jegeren Halvor Torske.

Endnu en gang, blot en eneste gang
vil jeg gjeste det sælsomme fjeld.
Endnu engang vil jeg ty i dets fang,
lytte til fjeldbækkens lokkende sang
i en stille, vidunderlig kveld.

Endnu en nat, en betagende nat
vil jeg pløie min elskede sjø, -
helst når den ligger der rolig og svart
og høstmaanens straaler i favnen har tat -
vil jeg drømme om lykken - og dø.

Ellers preges hennes lyrikk av lengten mot lyset, solen og vårdagen. Noe som kanskje er naturlig for et ungt pikesinn som vet at hennes legeme sakte og sikkert tæres bort.

De som stod henne nær, og kjente henne forteller at hun var et meget stille menneske og enestående god kamerat. Hun var aktiv med i arbeiderungdomslaget, og det var alltid en feststund der da Petra bidro med opplesing på møtene og andre arrangementer blir det fortalt.

Hvor mye av hennes dikting som ble kjent utover blant folket vet vi lite om, men vi har i hvert fall to diktsamlinger i hefteform.

Den ene er utgitt på «Eget forlag» i 1921, og bærer tittelen Toner. Dette vesle heftet, som kostet kr 1,50 inneholder i alt tyve dikt som alle så å si er stemningsdikt og hyldning til naturen og livet.

Så gir hun i 1927 ut diktsamlingen «Fjeld - Ris.» Dette heftet inneholder noe av det fineste et menneske er i stand til å sette ned på papir i lyrisk form. Mange av diktene bærer her preg av at hun er oppmerksom på at hennes unge liv etter hvert tæres bort av den lumske sykdom hun led av i mange år.

Aa, la mig endnu engang faa synge
min tone ut over hei og vang -.
Aa, la mig endnu engang faa klynge
mig ind til fjeldviddens brede fang.
Aa, la mig endnu engang faa ære
de nakne vidder med kongerang -.
Aa ta til sinde
et fattig minde -
min svanesang.

Aa, la mig endnu engang faa bære
min tak til viddens og solens gud.
Aa, la mig endnu alt kjært faa ære
før livets kilde er ebbet ut -.
Aa, la mig endnu engang faa synge
en sang, - den siste til livets pris.
Aa, la til sinde
et fattig minde -
mit livs forlis.

Da Petra Torske trykket denne diktsamlingen, skriver Johan Falkberget følgende anbefaling til boktrykkeren:

«Fjell-Ris» (m.a. ord) «dvergbjerk» det tre som fører den kummerligste tilværelse av alle trær) har Petra Torske opkaldt sin lille samling dikte og sange efter. Hun kjender sin begrensing, gjør idetheletat ikke krav på å bli sidestillet hverken med den ene eller den anden stormester inden lauget. Frøken Torskes dikte er «bud fra folket», fra den del av samfundet, som ikke fik sæte ved de «bugnende borde». Hendes lyriske åre er i næsten bokstavlig forstand sprunget frem mellem det forkrøblede fjeldris, den har næret sig i fjeldvårens heftige og solglitrende sneløsning, for så igjen å fryse til fra bunden av de lange og mørke vintrer. Disse enkle og ukunstlede vers må sees og bedømmes ut fra de forutsetninger de har hat for sin tilblivelse.

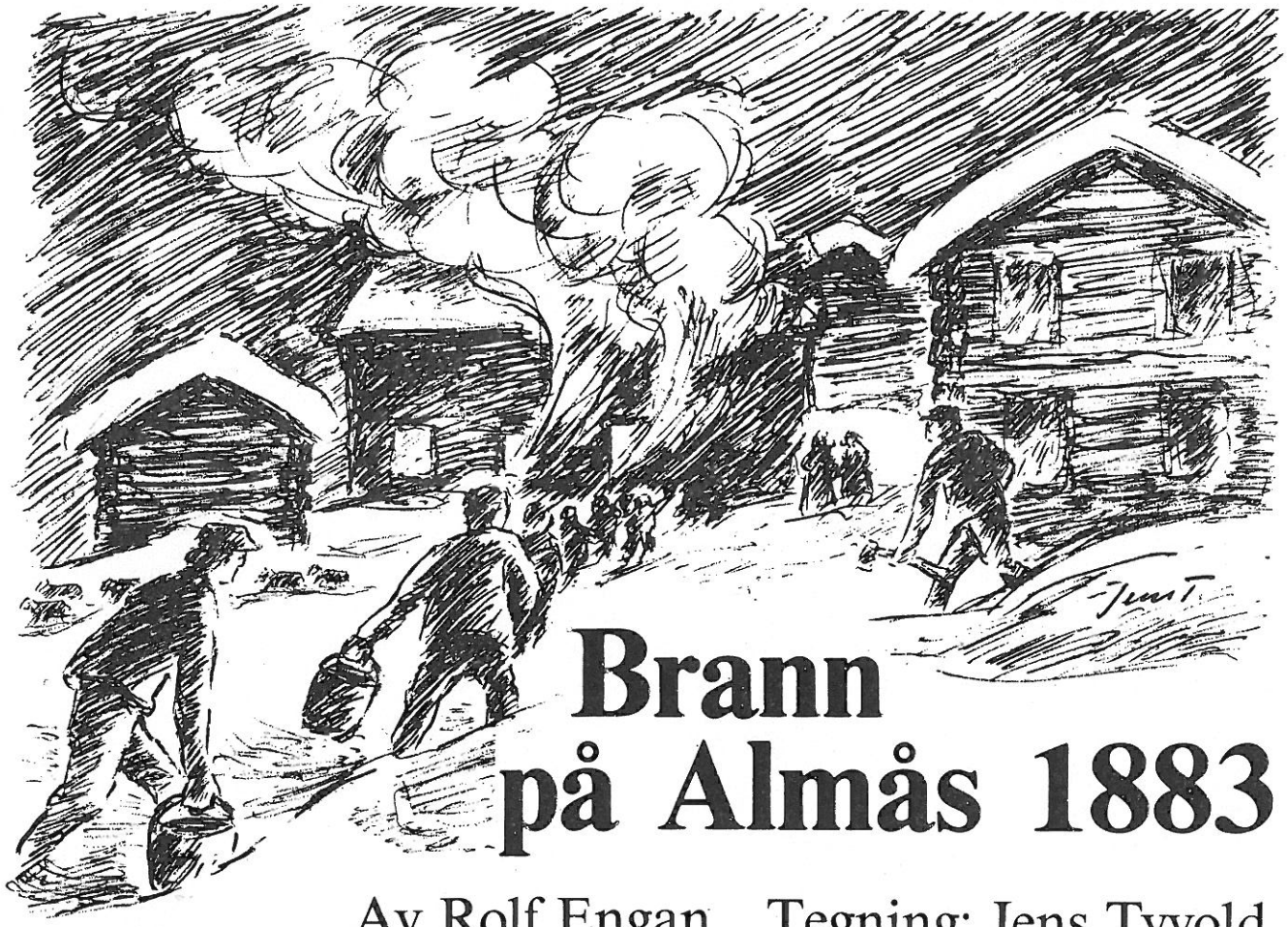
En umiskjendelig evne for sangen er tilstede i hver linje, et poetisk beveget sind søker utløsning såvel for sin vårlige drøm og glede som for sin ve og vånde, og det hele kunde under lykkeligere forhold ha båret frem til det betydelige. Vi vil derfor, trods indvendinger, ta imot frøken Torskes vers med ærbødighet og taknemlighet. Hun indtar en ærefuld plass blant de mange, som i kvad har varslet ind folkets, arbeidernes reising og frigjørelse, det er en morgensang fra rekkerne, og opbruddet, fra toget, som kommer for å ta «det forgjette land» i besittelse.
land»i besittelse.

Tryk «Fjeld-Ris», spred versene, få folk til å lese og synge dem, det vil lette takten. Veien er lang, den er som al anden vei, som fører opover, tung og besverlig, vi trenger den sang, vi kan få.

Nordre Rugldalen, 27. mai 1927
Johan Falkberget

☆☆☆

Og en bedre anbefaling kunne vel ikke en ung og ubemidlet lyriker få, skjønt Falkberget da på langt nær var så kjent og berømt som han senere skulle bli, ikke bare her i landet, men i hele verden.



Brann på Almås 1883

Av Rolf Engan Tegning: Jens Tyvold

Det er den siste januar-kvelden i 1883. På gården Almås i Ålen, Pålsan, som bygdefolket kaller den, haster den aldrende bonden John Almås over tunet. En kald sno fra sør biter godt i ørene. På trappa blir han stående og lytte. Jo, dyra har slått seg til ro for natta. Han kaster et blikk mot fjellranda i sør. Langt der oppe-ved Nyplassen eller Orvos, driver sønnen Lars som så mange andre ålbygger med malmkjøring. Ungkona Gjertrud og to små barn bor på gården.

John lukker ytterdøra stille igjen, og de 3 gårdene på Almås - Nordgården, Pålsan og Nesgård - ruver som en eneste veldig skygge i vinterlandskapet. Husa står så tett sammen at en sprek kar kan hoppe fra hustak til hustak fra Nordgården til Nesgården.

Klokker Eilif Hofstad arbeider seg tungt opp de bratte Almås-bakkene. Han ble så altfor lenge nedpå «Sletta,» det er over midnatt alt. Ved Almås rykker han plutselig til. Er det ikke røklukt han kjenner gjennom de halvfrosne neseborene? Jovisst, der siver røken ut som en grå søyle fra Påls-fjøset.

Han farer fra dør til dør. «Det brinn! Det brinn!» Det lyder som et krigsrop mellom husene. Halvnakne og fortumlet styrter folk ut på trappa. Gjertrud blir stående barføtt med veslebarnet på armen ute på den kalde stentrappa. Et øyeblikk er de urørlige vitner til det makabre skuespillet. Nå er det ikke bare røk, men også ild som driver opp fra fjøset.

Rop fra mennesker blander seg med hese brøl fra dyra. John kommer til sans og samling; han trekker ned natthuva og styrter mot fjøs-skjulet. Febrilsk arbeider han seg gjennom det røkfylte rommet der den ulykksalige tretønna med aske står - opphavet til brannen. Han famler seg videre mot kufjøset, men halvkvalt av røk og med svidd skjegg tvinges han tilbake. Dyra lar seg ikke redde!

Men reddes det som reddes kan. En etter en kommer naboene til, noen med økser, skufler og bøtter. Fra mann til mann går

bøttene nå mellom brønnen og våningshusene, som er sterkt truet. Låven i Nordgården blir saget i to og veltet til side for å hindre ilden i å bre seg. Og utrolig nok blir våningshusene reddet. Men i løpet av de 2-3 timene den verste brannen raser, legges 9 bygninger i aske, og alt storfeet til Jon Almås brenner inne. Det lukter svidd kjøtt lenge etterpå.

Når nøden er størst, er hjelpen nærmest, heter det. Innsamlingslistene er interessant lesning, de forteller sitt om solidariteten i det gamle bondesamfunnet. Den strakk seg langt - fra Aunegrenda i nord til Røros i sør. Vi vil kanskje trekke på skuldrene av de beløp som blir gitt. Det er 50 øre, 1 og 2 kroner, og da skal vi huske på at 1 krone på den tid nok tilsvarte betalinga for ett dagsverk, kanskje mer. For sammenliknings skyld kan det nevnes at smørregnskapet til Jon Almås for året 1882 viser en inntekt på omtrent 18 kr i gjennomsnitt pr. måned, og malmkjørerne ved Nyplassen fikk kr 1,85 pr. tonn malm de kjørte fram til Nyplassen fra Kongens-området.

Videre merker vi oss at vi befinner oss på overgangen mellom naturalhushold og pengehushold. De fleste gir nok penger, men naturalier som grantrær, høy og mjøl blir også gitt. Flere kvinner yter pengegaver, noe som forteller at det ikke var fullstendig mannskontroll med økonomien.

I Ålen organiserte lensmann Ole Hansen innsamlinga. I Ålbyggboka hører vi at han kom fra Tynset, og han karakteriseres som en «religiøs» mann. Han var ikke snauere enn at han toppet lista med å gi 15 kr - et beløp som omregnet til vanlige daglønner nok ville ha tilsvart 4-5000 kr i vår tid.

Med sine sirlige gotiske bokstaver og er kansellipreget språk oppfordrer han sine sambygdinger:

Indbydelse

Da John Larsen Almaas ved den forfærdelige Ildebrand har mistet alle sine Storfæ og ellers alt af Madvarer med mere, saa har man anseet det fornødent for noget at bøde på Skaden, at Medmennesker, der ere befriede fra en saadan Ulykke, træder til med Hjelp efter den Evne og Stiling, som enhver maatte se sig istand, om end nok saa lidet, naar det bliver Samhold, saa er det som Ordsproget siger, «at mange Bække smaa gjør en stor Aa.»

I denne Anledning utstedes Indbydelse til at tegne Bidrag saaledes: Man haaber at handelsbetjent R. Vehn med sin altid forekommende Beredvillighed vil modtage de Bidrag, som her tegnes.

Av insamlingslistene fremgår at det ble gitt i penger kr 15,- som det meste til 25 øre som det laveste.

En har gitt mel verdsatt til kr 9,00, en annen «3 Vogt Tørrhø og 3 do. Skrindhø.» 2 har gått sammen om 1 sæk Rugkild, videre står på listene «4 staakke Timer 10 Alen,» «2 graner». Fra en gård ble det gitt en kukalv som pussig nok fikk navnet «England». Fra nerværende kirke ble gitt kr 53,-. Tilsammen i rene penger på listene i Ålen kom det inn kr 219,75 utenom gaven fra kirken.

Ved gjennomgåelse av listene som gikk rundt i Ålen og en holder unda Lensmann Hansens toppbeløp og verdiansettelsene av naturalier kommer en til en gjennomsnitt på kr 1,87.

På lista som gikk rundt i Haltdalen, skriver J.A. Kvernmo bl.a.:

«Det er vistnok saa, at den private Godgjørenhed paakaldes ikke saa lidet i vore Dage, snart til det ene, snart til det andet.» Han oppfordrer likevel haltdalingene til å gi, og antyder tømmer som et godt bidrag:

«Forsåvidt Tømmer ydes, ønskes helst Bygningstømmer 8 á 10 alen langt.» Av lista framgår det at 18 personer ga tømmer, som regel 12 stokker hver, mens ll gav penger.

En gav 1/4 tønne såkorn, og en annen 1 våg Høi «at faa paa Heksem.» I Aunegrenda organiserte Ole Nordaune innsamlinga og gav sjøl 4 river. Også her er det hovedsakelig tømmer som blir gitt. «Tømmeret vil blive lagret ved Tamlagøien,» heter det fra en.

Den beste kilde til brannen er imidlertid det brev Klaus Grønli, Bersvend Lillegjære og Eilif Hofstad den 3. feb. 1883 stilte til malmkjørerne ved Nyplassen. Her står:

Kjære Medborgere!

Det er allerede bekjendt ogsaa iblandt Eder Malmkjørere paa Nypladsen, hvilken ulykke

der er tilstødt 2 Oppsiddere paa Almaas, idet en frygtelig Ildebrand, paa 2 á 3 Timer lagde 9 Bygninger i Aske for John L. Almaas og Lars H. Almaas Natten til 1ste Februar, et følelig Slag for begge, dog mest for John Larsen, hvis hele Besætning 8 Storfæ og en gris blev et rov for Luerne. Ligeledes brændte hans Stabur med 12 Tønder Korn og alle deres øvrige Madvarer, uden at noget blev reddet, saa han ikke havde flere Levnetsmidler igjen efter Branden end lidt Poteter. Dog vi tror deres Stilling vil bedre tænkes end beskrives, hvorfor vi herved henstiller til alle medfølende Medmennesker under Kjørselen der paa Nypladsen, om de godhedsfuldt vilde kjøre et Læs eller om evnen er der to Læs og afskrive til en eller begge de Brandlidtes Fordel. Dog som sagt, John Larsen er den, der har lidt den forholdsvis største Skade, idet kun Husene var assureret og hele hans Indbo og Avling paa de brændte Huse strøg med foruden Buskapen.

Den lange listen med navn som så følger (116 navn), forteller om stor aktivitet ved Nyplassen i 1883. Alle kjørere har trolig kommet med på lista, men ikke alle gir. De fleste ålbygger ofrer betalinga for 1 lass, mens aursundinger og rørosinger er mer tilbøyelig til å «sige nei,» svare «jeg ved ikke» eller «det skulde nok have været, men jeg ved ikke,» som det nokså avslørende står på lista.

Som en konklusjon må det sies at solidariteten og medfølelsen i det gamle samfunn var stor, slik det ofte blir hevdet. Men den hadde også sine grenser.

Klipp fra Ålbyggboka:

Vanskelig slektskap på Grytbakk

Ålbyggboka kan gi mange hyggelige stunder. Jeg har ofte funnet nye og interessante opplysninger om slekt, og dessuten har boka mange morsomme små fortellinger om episoder fra før i tida.

For ei stund sia kom jeg imidlertid over et riktig vanskelig slektskap. Det var på Grytbakk dette slektskapet var beskrevet. Det er sikkert mange ålbygger som tidligere har lest dette avsnittet, men for oss som ikke er så kjent i boka, føles det som et lite funn når vi kommer over slike beskrivelser. I Reitans språkdrakt blir avsnittet ekstra artig. Hør bare:

> I 1807 blev Jon Andersen gift igjen med Kari Johannesdtr. Kjerringvoll som hadde vært hans første kones svigerdatter. Hun var mor til sin manns brorkone Anne Larsdtr., altså sin datters svigerinne, og hennes mann Jon Andersen blev sin brors svigerfar, likesom han også hadde vært sin kones svigerfar. Det var innviklede svogerskapsforhold på Grytbak den gang. Men så var han også sin kones tredje mann.
>
> **(Ålbyggboka/Grytbakk)**

Ja, her trengs det sikkert både papir og blyant for å få løst problemet. Dette skulle være en passende julenøtt for mange. En ting er sikkert - det som står der, er riktig. Lykke til.

Einar Nesgård

Halvard Grøt til minne

Med Halvard Grøt's plutselige bortgang 15. august i år ble en traust medarbeider for «Oppunder Fjellbandet» borte.

Med sine røtter djupt planta i bygdamiljøet ble Halvard Grøt også en naturlig støttepillar i oppstartingsfasen med dette bladet. Tiltakets opplegg passet godt inn i hans ånd og i hans sterke lokalhistoriske interesse.

Han førte selv en lett penn og hadde en meget god hukommelse. Når han så hele sitt 80 årige liv har levd aktivt i ett med sitt lokalsamfunn var han et godt oppkomme som velvillig sto til disposisjon for de som ville øse av det. Han var således mye brukt både som kåsør og festet til papiret mye av sin viten for å dele med andre. Glad i en prat om «gamle dager» var han og mange kom til ham for opplysninger om sine slekter. Samtidig var han også levende opptatt av det som skjedde i dag. Han førte det beste av gamle kulturtradisjoner med seg inn i det nye. Og hans hovedengasjement i lokalsamfunnet gjenspeiles også i disse hovedinteressene, - kulturtradisjon og skoleverket, -fortid og fremtid. Han var dessuten i yngre år atskillig engasjert i ungdomsarbeid og målsak, senere aktivt også i kommunalt styre og stell, med både formannskap og kommunestyre. Flere år som formann i skolestyret.

Det arbeidet som han dannet grunnlaget med og som ettertiden mest har glede av er gjennom bygdaboka og museumsarbeidet.

Han var formann i komiteen nedsatt av kommunestyret i 1939 for å skaffe Haltdalen bygdabok. Sammen med de andre i nemda ble nedlagt et stort arbeide i denne vidtomfattende oppgaven. Formannen var nok en ekstra god støttespiller for forfatteren, hans nære venn Jens Halstein. Først i slutten av 1951 anså denne nemda sitt arbeide avsluttet. Da bygda omsider fikk sitt eget museum gjennom den storstilte gave fra brødrene Svend og Petter Heksem var Halvard Grøt sterkt engasjert i oppbyggingen av dette. Han var en støttespiller i innsamling og registrering, og en velvillig omviser i samlingene.

I styret for museet var han med ved sin



bortgang. Bare timer etter at han hadde åndet ut var det forespørsler om omvisning. På dagen en måned før han døde kåserte han for bygdafolket i forbindelse med kirkejubileet. Gjennom artikler i avisene og en del nedtegnelser forøvrig er en del lokalhistorie blitt bevart gjennom ham.

Om 80 år er høy alder, hadde han fortsatt så mye å gi, til de som benyttet hans oppkomme. En del stoff har han tilrettelagt og som «Oppunder Fjellbandet» vil kunne ha gleden av fremover, om han selv er borte.

Jens Halstein avslutter sin bygdabok med en apell til bygdas ungdom. Noen ord herfra, som er sammenfallende med Halvard Grøt's livssyn og som han prøvde å leve opp til og som «Oppunder Fjellbandet» også er et tiltak i retning av skulle passe som avslutning til oss alle:

«Det er for deg boka er skrivi. Det er for å syne deg ætta di oppover tidene, for at du skal kjenne blods- og slektssammenhengen med dei andre i bygda, og for å syne deg det hav av slit og strev som fedrane dine har hatt, og den sveitten og dei tårene ho er dogga med den jorda som du trør på i dag. For at du skal forstå at slitet og strevet, og sveitten og tårene er føresetnaden for at du er komen dit du er i dag. For at du – når vanskane tårnar seg opp for deg – skal forstå at fedrane dine hadde langt vanskelegare kår å arbeide under. For at du skal lære å heidre far din og mor di.»

Vi lyser fred over hans minne.

Hallstein Morken:

Hundreåringen Ragna Berg

Frøyværingen som bestemte seg for å bli ålbygg da ho såg bygda frå Hessdalskjølen

Kvar heim var ho innom, både ein og fleire gonger. Tok mot nye verdensborgarar, stelte sjuke, selde nummer, delte ut traktater, forkynte Guds ord, eller slo av hyggeleg prat om daglegdagse ting.

Jo, jordmor Ragna Berg er godt kjent i Ålen. Bygda som fekk nyte mykje godt av den lange og store arbeidsinnsatsen hennar.

Sjå på kyrkjetårnet, kan ho seie, når folk spør om alder. Fødselsåret mitt står der. Kyrkja og ho er like gamle. Begge 100 år. Dagen vart runda 15. oktober 1981. Historia veit om berre tri ålbygger før henne som har nådd så høg alder. John E. Saksvold var 102 1/2 år da han døydde (1933), Marie Hammervold 100 år og 2 månader (1959) og Kirsti Grytbakk (Hammer) 102 år og 8 månader (1961).



Ungdomsbilde av Ragna Berg.

Ragna Berg er fødd på Kunna i Nord-Frøya, ei lita øy som høyrer til øygruppa Nord-Buan, midtvegs millom (fast) Frøya og Halten fyr. Øya er no fråflytta. Busettinga på Kunna var aldri stor, men dei få familiene som budde der, hadde mange born, og det var omgangsskule på øya. Søskenflokken til Ragna Berg var også stor, 9 i alt, og ho var nr. 4. Ein bror Johan Dedrik, og faren Johan Rikard Jakobsen (Berg) drukna under fisking på Frohavet 10. mai 1894. Båten fann dei kvelva. Dei omkomne vart ikkje funnen. Mora, Dorthea, gifta seg oppatt, og huslyden kom til Sistranda.

Alt som småjente hadde Ragna Berg bestemt seg for å skaffe midler til utdanning. Etter jordmorskule i Oslo, og litt praksis i eit par kystkommunar, kom ho til Ålen 11. januar 1908. Den gongen hadde ho ikkje tanke på at det skulle bli her ho kom til å utføre sin livsgjerning. Men slik vart det. Ein solblank vårdag ho kom frå Hessdalen, passerte Hessdalskjølen, såg bygda for seg kor vakker den var, da bestemte ho seg for å bli ålbygg for godt.

Det var ikkje berre spøk å vera jordmor den tid Ragna Berg tok til i stillinga. Alle mødre fødde heime. Ingen dokter i bygda. Kommunikasjonane skrale. Hestskyss, ski og «apostlane» var alt ein hadde å hjelpe seg med. Jordmora var ellers av dei første i Ålen som rådde seg med sykkel. Embetsturene kunne bli både strevsam og strabasiøs, og gjekk over strekningen frå Grøtådal til Kjøli gruve. Men det gjekk bra. Ragna Berg var rekna for å vera svært flink i faget sitt. Stundom var ho ikkje alltid samd med legen i prekære situasjonar. Da hende det legen måtte bøye av for jordmoras røyndom. I bokstaveleg meining har frøken Berg tatt



Jubilanten flankert på 100-årsdagen av den første og siste hun tok imot som jordmor. Lars Megård og Wenche Børresen.
Foto: Gudbrand Grøt

hand om meir enn 2000 ålbygger. Like mange som folketallet i dag. Den første ho tok i mot var Lars Olsen Megård. Den siste Wenche Børresen. Da var frøken Berg 92 år. I 1949 da ho slutta som distriktsjordmor vart ho hedra med Kongens fortenestmedalje.

Foreldra var haugianerar. Sjøl er ho sterkt forankra i kristent livssyn og har lagt ned mykje arbeid på det kyrkjelege og kristelege område i Ålen. Gjennom alle år har ho vore ei trufast misjonskvinne. I 1928 hadde ho permisjon frå arbeidet sitt for å gå på Indremisjonens Bibelskule i Oslo. Søndagsskulelærar var ho fra ungdommen av. Eg trur ikkje æra til noen blir krenka fordi om ein seier Ragna Berg må ha størst ros for at Hov bedehus vart bygd.

Aldri gjekk ho trøtt av å gå med innsamlingslister og loddbøker. Tiøringane vaks til summar. I tru på Gud og med målet i sikte, gjekk ho trøstefullt på med friskt mot. For kyrkja har ho også hatt stor omsorg, m.a. er mykje av altersølvet gåver frå Ragna Berg. Lenge var ho medlem i soknerådet.

Både på lokalt plan og i verdensmålestokk har Ragna Berg vore svært samfunnsinteressert. Huset sitt, Fredheim, som vart bygd i 30-åra, selte ho til Ålen kommune i 1957 da kommunen sto i beit for bustad til hjelpepresten. I 1969 ga ho ein større pengesum til kommunen. Pengene skulle gå til eldreomsorgen.

Det var sagt om Ragna Berg at når avisene kom og andre slo opp lokalnytt og sport, tok ho for seg utanrikssida og las om tilhøva i Midt-Austen. Mange statsmenn har ho brevveksla med om israelernes sak. Synet sitt har ho underbygd med profetier og sitater frå Bibelen. Både frå tidlegare statsminister Lyndon B. Johnson i U.S.A., utanriksminister Moshe Dayan i Israel og frå statsminister Golda Meir har ho fått svar. Den siste sendte til og med bilde på seg med namnetrekket på.

Da Ragna Berg var 83 år tok ho seg ein tur til Israel. Det var ei stor oppleving for henne å få vandre på stader der Jesus gjekk som menneske på jorda. Eit år eller to etterpå var ho på reise i Italia.

Ragna Berg har hatt ualminnelig god helse. Har aldri vore sjuk, seier ho. Hennar eigen karakteristikk av helsesituasjonen no er slik: «At jeg skulle bli så gammel at jeg fikk vondt i skulderen, det trodde jeg ikke. Ikke ser jeg, og jeg hører dårlig, og nå synes jeg sannelig at jeg er blitt glemsk også. Jeg klarer ikke huske alle jeg har tatt i mot, så nå gjør jeg det slik at når jeg ber til Gud så sier jeg han vet om alle, og Han må hjelpe hver enkelt.»

Etter at Helsesenteret i Ålen vart bygd, har Ragna Berg budd der. Her vart også den store dagen feira. Minst ein for kvart år til jubilanten var det nok som var innom i løpet av gebursdagen og vart traktert med kaffe og bløtkake.

Otto Otnæs:
BLODJERVEN

Tegning: Lennart Bentzen

Bitende kald kom vindsnoen fra fjelldraga nordom sjøen, og jog det lette nysnølaget opp i skummende småbårer – over isen – og over de snaublåste strendene omkring.

Ellers var en ny dag i emning. Det grå nattmørket ble tynnere etter hvert som dagranden åt seg fram på austhimmelen. Men ennå lå den øde snøvidda i et tvelys av dag og måne – med fjell bak fjell, og mørke drag av skog innimellom – med skarpe blink i stålblå is – med grå seterhus som kantete holmer på et øde hav.

En mager fjellrev gikk på rov i de bratte urene. Som en gulkvit skygge snodde den seg fram mellom skavlene, mens en kildrende lukt av fugl nappet i værhåra. Men rypa, som hoppet med små vingeflaks fra fonn til fonn, lot seg ikke narre. Den lettet med skurrende hånlatter ennå før reven fikk samlet seg til sats. Siden fløy den utover mot sjøen, der en flokk tamrein alt hadde begynt sitt morgenbeite.

I gropene som reinen sparket opp, var det også noe å finne for rypa – om ikke annet, så små halvvisne fjellrisblad og en og annen frossen krekling.

Da dagslyset lå der, flyttet flokken lenger nordover. Som en levende skog dro de ut på sjøisen og ned mot elveosen, der snølaget var tynt og lett å grave i. Og her ble de gående om hverandre på den flate fjellryen til langt ut på dagen.

Men aust for osen – der en veldig steinur åpnet seg som et ras av kantete snøklumper – lå et langhåret, mørkebrunt dyr og fulgte reinflokken med skarpe, stikkende auga. Det var en jerv. Det verste rovdyret som noen gang hadde ferdes i fjelltraktene kring Kjøliskarven. Sau og rein hadde den revet massevis av gjennom åra. Og hare og mangeslags fjellfugl – raurev og kvitrev – ja, endog noen gneldrende finnebikkjer hadde den gjort det av med.

Her i denne ura – med svære steinblokker røyset opp mot hverandre, og med romslige hull og ganger innimellom – var denne jerven født en gang. Men det var nå så lenge siden at den aller første sommeren lå bare som et dunkelt minne i dens bevissthet. Og lenge hadde den som ungdyr holdt til i disse fjelltraktene og var blitt godt kjent med både skjulesteder og dyrerekstrer. Og mange kalde dødsskrik var blitt remjet ut over vidda, når de skarpe klørne hadde boret seg inn i skinnet, og de spisse tennene hadde funnet strupen for å rive den over.

Men det lå stadig noe utrygt kring den. Særlig da om vinteren. Farlige skapninger på to ben lusket den etter livet – og kunne følge spora i dager og døgn. Og hvor mye den enn krøkte seg fram i de stupbratte urene, så lå de der like innpå – med fæle børsesmell og noe fresende illt, som boret seg inn i snøen, like foran – eller like bak.

Av den grunn måtte den stundom rømme over til andre trakter. Mot grensefjella i aust og de djupe skogene i Sveriges land.

Men denne ura og de åpne fjelldraga lokket den evig tilbake. Som en sorgmild lengsel levde minnene om dens ungdoms kongerike – hvor den hadde revet det første dyret og følt den brusende stoltheten over å kunne det – slik som den var skapt til – og måtte gjøre...

Derfor ble denne lengselen gang på gang sterkere enn angsten for mennesket. Slik var jerven kommet tilbake – også denne gang.

I dager og netter hadde den bare vandret – uendelig langt. Og over fjell – og gjennom øde skoglier – langs tjønn og snø – lå spora i kroker og snorrette linjer, mil etter mil, til de



nå tegnet seg av over fonna oppfor ura som avtrykk av store menneskehender.

Den visste bare ikke at etter denne endeløse kjede av spor i snø gikk en fjellfinn nå på andre døgnet. De kvasse augo fulgte spora stadig videre. Og under seige driv på de lange skiene vaiet et blankslitt børseløp over koftekanten.

Noe kantet var jerven blitt med årene - mer lodden og førlemmet. Og drøy over ryggbuen når den lusket seg fram. Ellers var den blitt bare mer og mer nådeløs i sin gjerning. Og dens store klokskap - dens ubegrensede tålmod og list, var egenskaper som hadde gått i ett med det første.

Nå følte den seg tom og sulten. Derfor gnistret de kalde auga der de fulgte reinsflokken i det bleke vinterlyset.

Det pipende vinddraget stillnet mer og mer av. Og fjelltoppene vestover ble visket ut av en rekende snøskur. En stund falt store snøfiller tett og stille over reinsdyra - over ura og det brune jervhodet.

Fra bergskåra bortom sjøen skrattet rypa. Og en fjellrev gjorde noen lange sikk-sakksprang mellom snøskavlene. Ellers levde bare dette ørfine suset fra dalende snø og en og annen gurglende lyd fra dyra.

Jervens auge tok seg til å granske fjellryggen mot vest. Siden fra skar til skar hele flatfjellet innetter. Og da den følte seg så noenlunde sikker på å ikke ha noe farlig like innpå seg, gled den lavbent ut fra åpningen. Og da snøen tok til å falle enda tettere, dro den seg langsomt fram mellom snøskavlene og kom seg helt fram til elveosen uten at reinsdyra merket det. Her la den seg ned - og om en liten stund hadde snøen lagt et kvitt teppe over den lodne ryggen og gjort den til en ufarlig tue, som hundre andre omkring.

Nå lå den der og ventet tålmodig på det rette øyeblikk, da den kunne skyte seg fram gjennom lufta - rive og drepe.

Innom det lange hårfakset rykket en brennende trang etter blod og kjøtt.

Reinsflokken sparket og grov så hele fjellflåa lå med blånende snøhull, tett i tett. Nå og da løftet de hornkronene - været og lyttet - og stirret med disse tunge, svarte auga sine opp mot fjellranden eller over snøflaten. Men alt åndet fred og ro i denne endeløse kvite verden. Og snøen falt og falt.

En ungbukk tok til å gjøre seg morsk for en simle på samme alder. Den brettet den vesle spelen sin og ga den noen små dunk i svangen. Så gikk den noen skritt tilbake, senket hodet og løp til for å stange. Men simlen kastet seg unna og kom seg inn mellom de andre dyra. Bukken ble stående en stund - halvt undrende - halvt skamfull over at den andre ikke ville leke seg. Så slengte den på hodet - kastet seg om og løp av sted. Stolt og sprudlende av kraft og ungdom løp den forbi de andre og ga seg til å grave i fonnkanten like ved elveosen. Snøen drev

Myrmalmsmelting – jernvinna

For folk som lever i dag er det vanskelig å tenke seg en verden uten jern. Kunsten å framstille jern er ikke så svært gammel, ca. 3300 år.

De første som en vet klarte å framstille jern var hetittene, et folkeslag som levde i Lilleasia.

Kunsten å framstille jern kom til Norge for ca. 2300 år siden. Råmaterialet for framstillingen var myrmalm og trekull. De første smelteovnene var vel nokså primitive.

I middelalderen står jernvinna høyt i Norge, teknikken hadde blitt bedre etter hvert.

Hva tid kunsten kom til vårt distrikt er ikke godt å vite, men kanskje allerede omkring Kristi fødsel. Jernvinna ble drevet særlig i fjellbygdene. Her i distriktet er det flere navn i naturen som viser at det har vært drevet jernvinne, så som Blestermyra, Blesterbekken, Blestertjønna og flere.

For å framstille jern etter den metode som ble benyttet i oldtiden og middelalderen, nemlig av myrmalm og trekull trengs jernholdige myrer og trekull.

Malmen ligger i forskjellige dybder, fra 20 til 50 cm under jordoverflaten. Før smeltinga kunne begynne, måtte man spa opp torv og legge utover til tørk. Etterpå ble den røstet, d.v.s. torv ble brent for å få bort det som var lettere enn malmen. Så ble malmen finknust. Ovnen ble lagt ved at de grov et hull i en bakke, ca. 2 m dypt og ca. 1,5 m i diameter, og murte innvendig med stein og tettet muren med leire. På framsiden laget de et hull i muren for lufttilførselen fra en blåsebelg. Når smeltingen skulle begynne fylte man ovnen med trekull og malm. Blåsebelgen ble satt igang og malmen begynte å smelte og samlet seg i bunnen av ovnen. Den glødende jernklumpen ble tatt opp av ovnen med en tang og lagt på en sten og hamret for å få ut slaggen.

Blåsterjern kalles det første produktet som fås fra ovnen. Det inneholder en god del slagg som spruter ut under hamringen. Da kalles det fellujern, ganske rent jern. Det gammelnorske ordet teint jern er betegnelsen på jernbarrer, altså fellujern som er smidd ut i stangform. Denne prosess gjorde at teint jern ble av høyere kvalitet enn fellujernet.

Jernvinna var sikkert en ganske stor industri i vårt distrikt. Det ble framstilt jern særlig til eget bruk, men at det også ble solgt en del er ganske sikkert.

I Bergen ble det omsatt såkalt Trondhjemsjern, og at noe av det kom fra vårt distrikt er nokså sannsynlig.

I 1450 betalte Flatberg landskylda i jern (2 pund). Omkring 1500 tallet ble det slutt med jernvinna, når man ser bort fra en liten oppblomstring på 1600 - 1700 tallet, men det ble bare et lite blaff. Den kunne ikke konkurrere med masovnene ved jernverkene som kom i bruk.

K. K.

---

som en kvit røyk fra klovene. Det var som ville den med dette drøye noe av de brusende kreftene i seg. Og så helt gikk den opp i leiken at den ikke enset at flokken begynte å flytte på seg – først langsomt – siden i lett trav oppetter fjellsiden.

Da plutselig tok jerven til å røre på seg – først langsomt – likesom prøvende – for i neste nå å bue seg fram i tre lange hopp mot reinen.

Det siste hoppet ble bare en rystende bevegelse i hele kroppen. Et børseskott runget så fælt gjennom stillheten. Og en kule råkte den der den skulle råke. Den røde tungen kom fram mellom tannrekkene. Og auga som stirret i angst en ørliten stund hinnet seg langsomt over. Ennå en liten rystning, så gled den inn i den evige søvnen. Imens var den unge reinsbukken på vill flukt etter de andre dyra, som ble den slengt inn mot himmelblået av gigantiske hender.

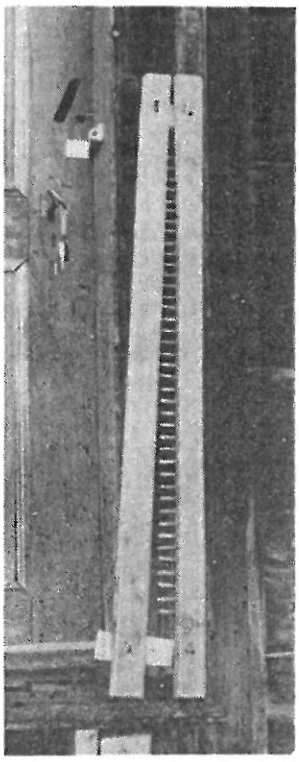
Men på den åpne fjellflåa sto en gammel fjellfinn på kne og flådde jerv, mens han alt i ett leste et farlig fader-vår over dyret som hadde drept så mange av hans rein.

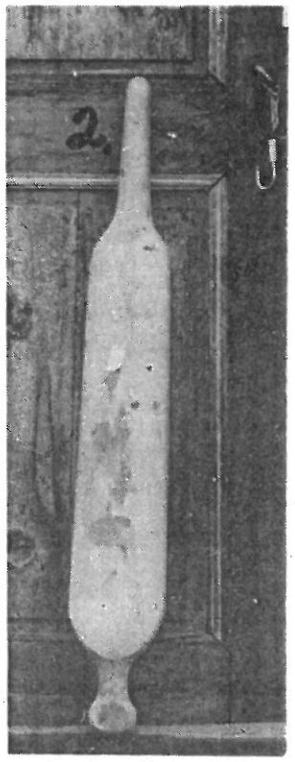
Og bortom snølendet satt en fjellrev med tom mage og søp blodlukt gjennom værhåra.

HVA ER DETTE?

- spurte vi i forrige nummer og viste tre ting fra museet i Ålen. Vi ba leserne fortelle hva de mente tingene var, og bruksmåten. Vi hadde håpet på flere svar, men de få vi fikk var interessante nok.

Nr. 1 mener Oddlaug Moholdt muligens kan være brukt til veving i forbindelse med bolting i stedet for vevskje. Det måtte være lettvint, da det ser ut som det kan åpnes og legge veven eller renningen oppi, skriver Oddlaug. Og Klara Lorentzen kan fortelle at dette nettopp er en «grekam» til å bolte veven, og brukes da istedet for vevskje.

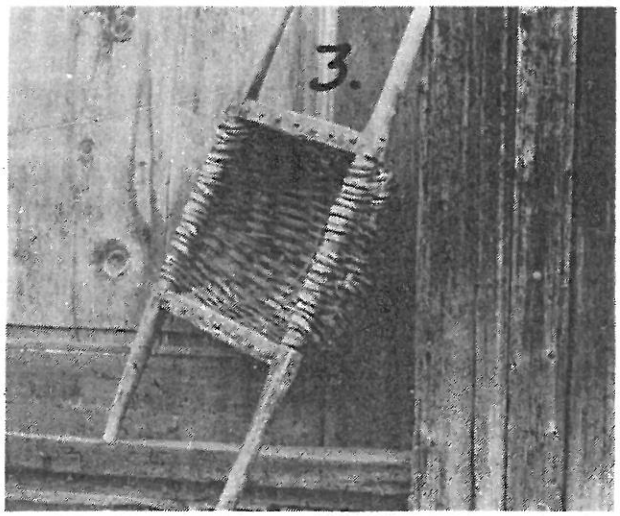




Om nr. 2 skriver Oddlaug Moholdt: «Dette tror jeg var brukt i den tia det var smørlag på bua. Da småbrukerne leverte sine smørklatter der. Disse ble da lagt på et bord med en kant rundt, på den ene sia var det feste for kula, så var det å ta tak i den andre, eller håndtaket om du vil, og begynne å arbeide smøret sammen, klemme ut kjernemelk å få det fint og jevnt til videre forsendelse. Kan minnes dette fra gammelbua i Hessdalen. Tror ikke det er annen forklaring på det.»

Og samme forklaring hadde også Halvard Grøt som hadde sendt inn besvarelsen før sin bråe bortgang. Han skriver at dette er en «smørdegge» som en kalte det i Haltdalen, og som var brukt i smørlagene til å gjøre opp smøret. «Jeg har sett dette i bruk mange ganger. Rundt smørbordet, som var skråstilt, gikk det en list (ca. tre tommer) og midt på listen på langsiden var det et hakk som endte i et hull og der vart smørdegga plassert. Den andre enden var handtak for den som eltet smøret. Dette var et tungt arbeid, samtidig som det måtte være en høi temperatur i rommet, for at smøret ikke skulle være for hardt.»

Smørbråk, kaller Klara Lorentzen dette redskapet og ble brukt til å «bråke» sammen smøret f.eks. i butikkene etter at det usaltet var mottatt fra gårdene.



Om nr. 3 skrev Halvard Grøt at det er en «ølsil fra den tiden man brukte homle som råstoff. Etter å ha stått og godgjort seg ei viss tid vart homla frasilt gjennom denne silen som vart plassert over en «dall» etter så stort rom en trengte. Etter at homla var frasilt sto dranken ett døgn, så silte man på nytt og denne gang med en hårsil lagt i bunnen på ølsilen, slik at produktet skulle bli så klart som mulig.»

Og akkurat samme forklaringa kan også Klara Lorentzen gi. Dette er forøvrig en av de aller første tingene som ble gitt til samling for museum i Ålen.

Bjarne Prytz:

«Det som skal gjøres må gjøres ferdig»

– *leveregelen til «slektens mor» – Johanna Nordpå*

Fattigdommen er stor, hette det i et ordtak i gamle dager, men der er så mange om den at det blir lite på hver. I en reportasje i radio for en tid siden, fortalte ei gammel småbrukerkone at det eneste av innventar som hun brakte med seg til fellesboet, var ei treskje!

Fullt så galt var det vel ikke for Svend Nordpå i Aunegrenda i Haltdalen og Johanna Krog fra Røros da de giftet seg. Men brudens tidligere husbond og arbeidsgiver, sokneprest Schjøtt, valgte denne tekst:

«Revene har huler og himmelens fugler har reder. Men disse to har ikke det de kan helde sitt hoved til. Mørkt ser det ut. Presten hade også tidligere vært innblandet i saken, forteller Haltdalsboka. Svend Pedersen brukte som alle andre haltdalinger «å gå utpå» for å treffe sin tilkommende. Andre utveger fantes jo faktisk ikke. Men dette «uvesen» forsøkte Schjøtt å stoppe. I embeds medfør måtte han jo verne om moralen. Og i egenskap av arbeidsgiver ville han vel like nødig miste den dyktige hushjelpa si. Da han selv ikke klarte å kaste beileren ut, engasjerte han en slåsskjempe i nabolaget. For det skulle han få ei flaske brennevin. Og denne gang gikk det lett. Flaska ble utlevert, og så forsvant de begge to for etter avtale å dele flaska.

Tilbake til bryllupsteksten, så fantes det likevel utveger. Svend Pedersens bror eide Andersaunet i Aunegrenda og av ham fikk de kjøpe jord til en gård. Det var begynnelsen til Nordpå. Kjøpet fant sted i 1829 og hjemmelspapirene ble utferdiget med sirlig gotisk skrift på fint stemplet papir. Og så begynte det som i nekrologene høytidelig betegnes som arbeidsdagen. Av broren fikk Svend eldhuset i Andersaunet. De øvrige hus satte han selv opp. Han dyrket jord og slo gras på myrene innover fjellet. Kyr og geiter ble satt på. Og om vinteren hugg han i skogen og brente trekull til Røros Kobberverk og kjørte «lass». Det var det samme som folk i bygda ellers drev med.

En må vel kunne si at det var to vel utrustede mennesker som tok fatt. Johanna Krog var fra Røros. Hennes barnebarn, den berømte taleren Peder Svendsen, snakket ofte om «arven fra bestemor». «Slektens mor» kalte han henne også. Så det tyder på at hun var den mest markante av de to.

Hennes bestefar var Ole Jensen Krogen, født på Røros i 1750. Han var gift med Kari Adamsdatter Bjørken. De hadde tre barn. Den eldste, Jens, var kontorist hos direktør Knoph. Adam, Johannas far, var gift med Siri Fastedatter Kjeldsberg. Den tredje, Faste, var gift med datter av prost Aschenberg, best kjent som sokneprest Sigismund i Falkbergets «Den fjerde nattevakt». Han var kontorist hos Lasse Støp, senere kullfogd ved verket.

Svend Pedersen Nordpå var sønn av Peder Ramlo og nedstammet bl.a. fra Storlifamilien i Ålen. Hans mors onkel var den innflytelsesrike politimester Mons Lie i Trondheim. Det er på ingen måte riktig å forfekte raseteorier. Men enkelte familier kan i kortere eller lengre tid ha spesielle legninger til godt eller ondt. Her kommer vel også verdien av IQ og miljø inn. Og begge disse var meget aktive på flere områder. På Svends side var det både talere og musikere som stakk seg ut over gjennomsnittet. Johanna hadde den enkle leveregel at «Det som skal gjøres, må gjøres ferdig.»

Naturalhusholdningen dominerte distriktet enda Røros Kobberverk da hadde vært i drift i 150 år. Der ble datidens flukt fra jordbruket suget opp. På Nordpå gikk det framover. Barna tok til å komme, det ble 8 i alt. Både Svend og Johanna var evnerike folk som både kunne lese og skrive. Og Johanna var mye nyttet når brev skulle skrives. Ved siden drev hun som jordmor og var etter beste

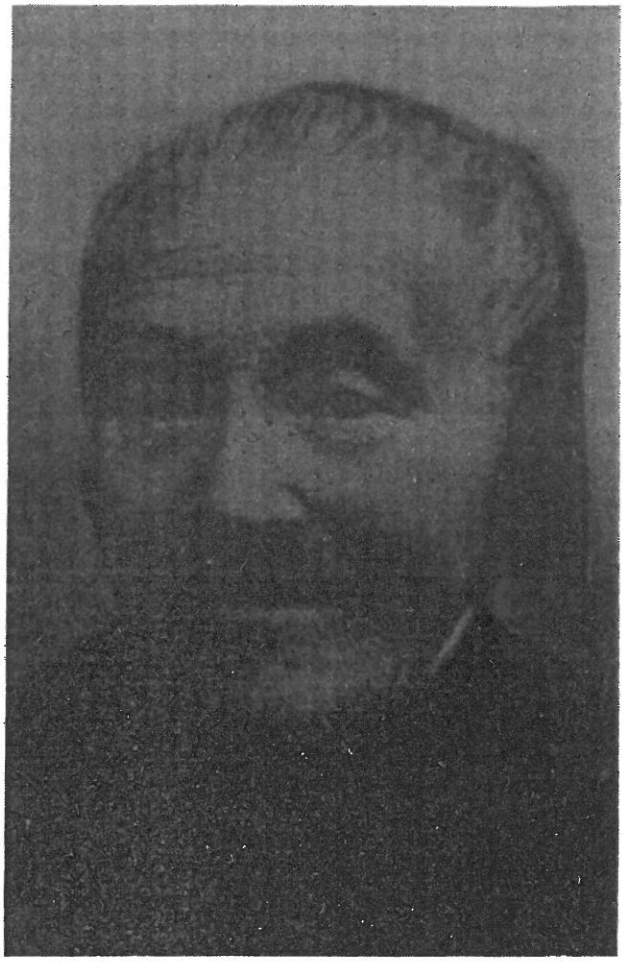
evne doktor. Men økonomisk var det ikke alltid så greit. Lite mat kunne det være, der som ellers i bygda. Og Svend hadde ingen ting mot en fest. I 1814 ble brennevinstilvirkningen gitt fri, og det var et umåtelig drikkeri. Utover 1830-årene kom det sterke restriksjoner for å forsøke å bremse på tilstanden.

En gang hadde Svend vært borte et par døgn og Johanna skjønte hvor han befant seg, fortalte barnbarnet Peder Svendsen til Einar Døhl. Hun begav seg dit og kom rett opp i et drikkegilde. Johanna slo seg ned og bad om brennevin. Motvillig kom brennevinet fram og hun kjente straks at det var lokal produksjon. Da fant hun fram et ferdigskrevet dokument og la fram for husverten for underskrift. Han hadde svært liten lyst, men til slutt måtte han til pers. Det var en erklæring om at han hadde drevet ulovlig brennevinstilvirkning og at flere andre navngitte sambygdinger hadde drevet samme geskjeft. Med dette dokumentet gikk hun til lensmannen og presset ham til å gå til aksjon. Hjemmebrenninga i bygda fikk da et ulivssår som den ikke kom over.

En annen gang kom et taterfølge til gårds. De forsøkte å skremme, men Johanna hentet inn øksa og opprettholdt disiplinen. Da følget for, tok de med seg ei kurv med ull. Det var et alvorlig tap for familien og Johanna bestemte seg for å hente den igjen. Hun tok med seg den før nevnte øks og om morgenen hang kurva på plass igjen.

Livet i Aunegrenda gikk ellers sin vante gang. Noen ble født, døpt eller gift. Andre døde. Av mere sørgelige begivenheter kan nevnes at en nabo byttet bort gården sin i fylla med en lur nabo.

I forbindelse med slaktinga om høsten ble det vel holdt «oppsøttu» i grenda. Men det som var største samtaleemnet, var utvilsomt Haugianerrørsla. Den var sterkt forankret i Aunegrenda. Særlig i Nordaune var det litt av et sentrum. Og en av døtrene på gården ble gift med en av de mange fargerne som var tilsluttet bevegelsen. Onde tunger påstod at det var en viktig del av omvendelsen at medlemmene slo seg på farging av tøyer. Den driftige og foretaksomme Nordaungubben



Johanna «Nordpå» Svendsen.

fant seg vel til rette blant haugianerne. Bl.a. brukte han slåttfolket sitt en sommer til å begynne på den nåværende aunevegen. Han kom så langt som til 49 kuer - målet var 50. Og han bygde seg et monstrum av ei vogn som han kjørte med.

På Nordpå var det ikke alltid så fett. Gården ligger rundt 550 meter over havet, og det er begrenset hva som kan vokse i slik høyde. Bruket var lite, og mange munner skulle mettes. Om de alltid ble mettet er et annet spørsmål. Underernæring og tildels sult var vanlig i hele distriktet. Rundt 1812 døde et husmannspar under Storlien av sult. De var alene hjemme og ble funnet døde. Som siste utveg forsøkte de å ete halm, som man fant i munnen deres.

Det var Rørosbanen som gjorde slutt på hungersnøden i distriktet, selv om matmangelen i bygda holdt seg århunderet ut. Lenger borte enn i våre oldeforeldres ungdom ligger ikke denne grense. Og det var vel en av

grunnen til den store utvandringen til Amerika i siste halvdel av århundret.

Vi skal stoppe litt ved den femte i rekken av barna, Faste. Han begynte som gjetergutt da han var 9 år gammel, i 1851. Han ble på samme gården til han fylte 16 år. Den første undervisning fikk han av mora si. Siden kom han på skolen under Børge Olsen og Gunnar Kvam.

Sytten år gammel kom han til prost Bødkers 1-årige lærerskole i Støren. Det var den samme Bødker som avskjediget lærer Reitan fordi han spilte fiolin. Senere tvang han den trolig sinnsyke presten Schjøtt i Haltdalen - den samme som valgte den underlige bryllupsteksten i Johanna og Svends bryllup - til å søke avskjed. Hit kom altså Faste Svendsen Nordpå. Han leste, svalt og lengtet hjem. En dag syntes han det var for trasig og begav seg på hjemvegen. På trappa hjemme stod mora da han kom. Er du ferdig?, spurte hun. Motet stod vel neppe høgt da han undskylte seg med at han var så sulten - han måtte hjem en tur. Men mora var hard. Du kan ikke komme hjem før du er ferdig. Og så gikk hun på stabburet og tok av sin vesle matbeholdning og sendte med ham. Han fikk ikke en gang komme inn. Hun orket ikke friste sin egen svakhet, fortalte hun siden. Og det som skulle gjøres måtte gjøres ferdig.

Hun måtte forresten tidlig ut og forsørge seg selv. Og kom til Haltdalen som jentunge hos presten Bødker. Da han døde var det den da 14-årige Johanna som hentet likklærne i kirken. Og siden ble hun hos den strenge og dømmesyke Schjøtt da han overtok kallet. Faste tok en god eksamen i 1861, og kom til Aunegrenda som lærer. Siden flyttet han til Levanger. Alt fra sin tidlige ungdom var han sterkt engasjert i kristelig arbeide og utviklet seg til en imponerende taler. Etter hvert gikk han helt over til emissærvirksomhet, og bodde bl.a. i Namdalen, ved Molde og senere Kristiansund. En tid virket Faste på Island og i hele 6 perioder i Amerika. I 1886 var han med og stiftet Trøndelag Indremisjonskrets i Trondheim.

Den mest kjente av Fastes barn, var avholdsagitatoren Peder Svendsen. Peder ble like så suveren på talerstolen som sin far. I en samtale med journalist Einar Døhl fortalte han at han hadde holdt minst 15000 foredrag inntil da. Dersom han reknet omlag 200 tilhørere ved hvert, hadde han påvirket mellom 3 og 4 millioner mennesker. Peder stiftet hundrevis av losjer og lag og var flere ganger i Amerika.

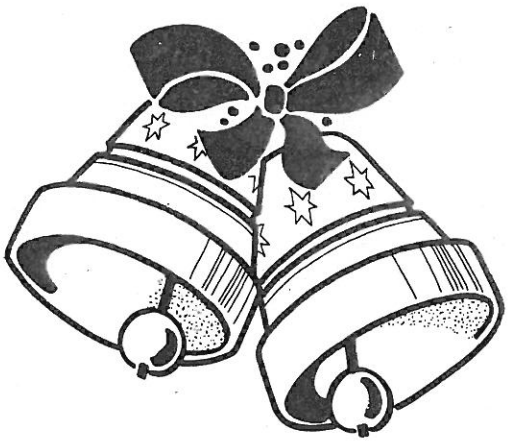
En annen sønn av Faste, var Morten Svendsen - kjent musiker og kapellmester. Han dirigerte Trondheim Symfoniorkester og senere orkesteret ved Trøndelag Teater.

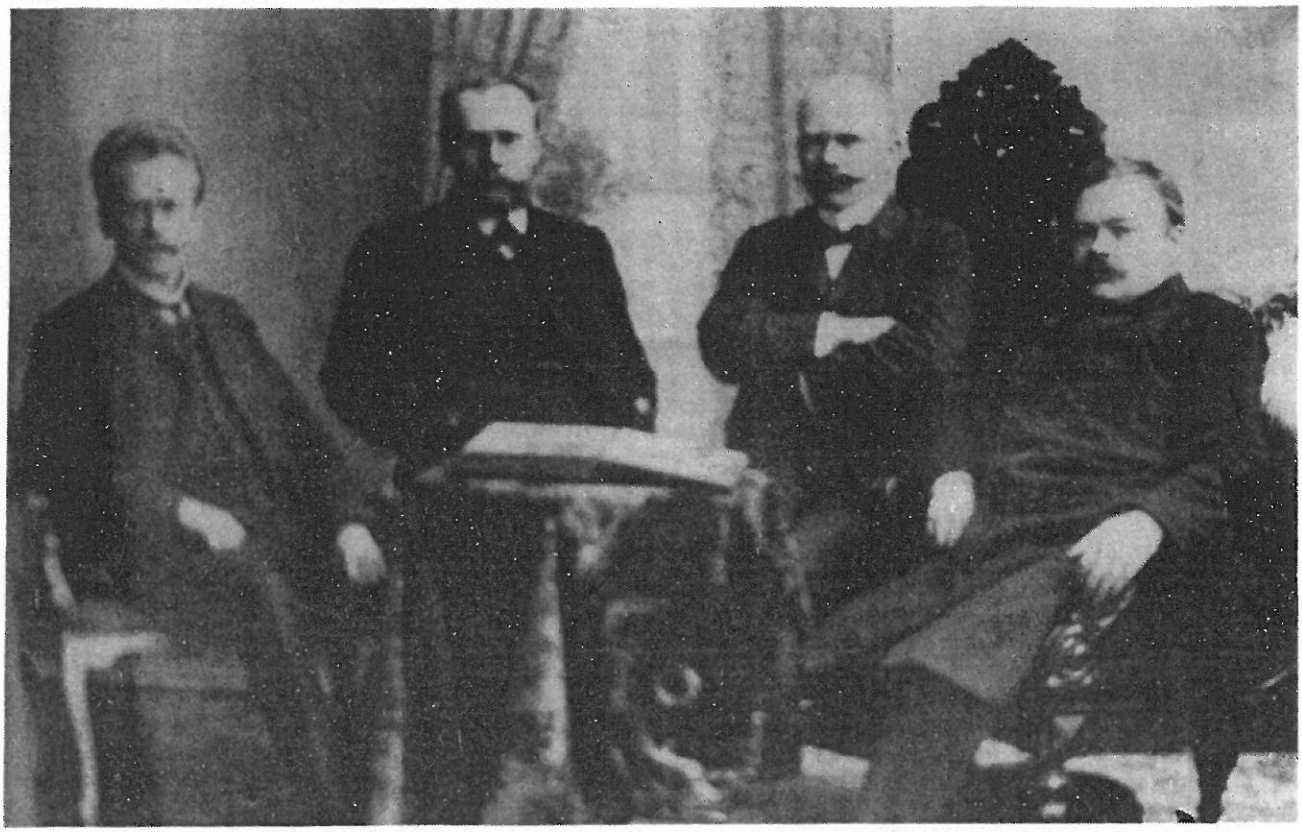
DAGGRY

Nye glæder, nye længsler,
nye maal og nye haap
reiser sig av nattens trængsler
og av smertens bitre daap. -
Op mot lyset, op mot dagen
stiger tanken lett og fri.
Det at leve er at vandre
troens sterke, gyldne sti.

Det at leve er at glemme
alt som gjorde livet tungt. -
Det at leve er at være
knyttet til alt skjønt og ungt.

Petra Torske





Fire av Johanna og Svends barnebarn. Fra venstre kapellmester Morten Svendsen. Først ansatt i Køln, senere knyttet til Trøndelag Teater. Gift med Victoria Baches søster Valentine Rostin. Johannes Svendsen, bankkasserer. Svein Svendsen, bygningskontrollør i Trondheim. Peder Svendsen, medlem av IOGT's verdenslosjeråd og stortingsmann.

Siden var han noen år orkesterdirigent i Køln.

Morten giftet seg med den russiske sangerinne Valentina Rostin, søster til Victoria Bache som etablerte Ringve Musikkhistoriske Museum. I Haltdalen tok både Svend og Johanna til å dra på årene. I 1866 overtok sønnen Peder gården. Han døde tidlig og enka skjøtet gården tilbake til Svend som nå drev den i nye 19 år. Da overdrog han den til svigersønnen John Olsen Heksem fra Oppstuggun, populært kalt «Nordpåingen». Den siste av familien som drev Nordpå, var Nordpåingens dattersønn, Leif Galåen. Han var også musiker og startet og ledet sangkor i Aunegrenda. Han var en foretagsmann i jordbruket og mye nyttet i det kommunale liv. Da han døde i 1946 ble gården solgt til Trondheim Turistforening. Siden har den skiftet eier enda et par ganger.

Svend og Johannas etterkommere er spredt både i Europa og Amerika. Mange er svært musikkinteresserte og det er flere kordirigenter. Er det arven etter Svend Nordpå som slår ut? Han var også musikalsk og en meget habil felespiller.

Både Johanna og Svend ble gamle. Svend døde 96 år gammel. Johanna manglet 2 måneder på 100 år. Familien hadde slektsstevne i Ålen i 1914, og der var bl.a. fem søsken over 80 år, og alle fullt arbeidsføre, fortalte Peder Svendsen i samtalen med Einar Døhl.

Johanna Krog Nordpå, eller Svendsen, praktiserte sin leveregel at «det som skal gjøres må gjøres ferdig,» og denne livserfaring arvet både barn og barnebarn og flere enn de nevnte gjorde seg nytte av den. Er det for mye sagt at livssynet og erfaringa til ei småbrukerkone oppe i fjellbandet under Bukkhammeren, gjennom barn og barnebarn kom til å prege utviklingen på store og viktige områder i vårt kulturliv og kom til å trekke opp utviklingen på store og viktige områder i vårt kulturliv og kom til å trekke opp utviklinger og retninger og idealer som enda er meget aktuelle mål i vår kulturpolitikk?

Fotballdrama på Liaåsen

Av Arnljot Eggen - Tegning: Kjell Bakås

Det var dei som tykte det gjekk for vidt med slagsmåla mellom liaåsingane og oss slettaryssen. Det var «uverdige forhold» at det skulle vera slik strid mellom sambygdingar, meinte bakar P. Thoresen i Nedrebygda. Som idrettsentusiast slo han på at vi burde gå inn for fredeleg kappestrid. Det vart avtala at vi skulle møte Liaåsryssen i ein fotballkamp. Vi var romslege nok til å la dei få sparke på heimebane, ei ut-tørka gorrmyr på Liaåsen. Dei fekk peike ut dommar òg. Slik tiltru frå vår side måtte da føre til fred og forsoning.

Men vi tok med oss Håmmår'n for å kjenne oss trygge for uventa kamphandlingar. Å sende ballen over flaggstong-kuler og hustak var elles det gildaste han visste. Men han hadde liten sans for finessar og pent småspel. Sentringar og pasningar var berre tidhefte for Håmmår'n. Skulle vi ha han i senter, vart det langt å gå etter ballen -.

Vi fann ut at han var mest ufarleg som høgre back. Da kunne det greie seg med Litj-Ola jamsides han. Ingen motspelar som ville ha skarpleggen og kneskåla heil, kunne våge å drible Håmmår'n. Beksaum-støvlane hans suste som tunge strykejarn gjennom lufta. Det var mest så ein kunne kjenne vind-draget unna dei. Det vart tolleg trygt for meg som målmann skulle vera.

Jonatan var sjølskriven som senter-forward. Han var kniven til å drible liaåsingane. Den raude hårluggen hans smatt som ein loge mellom stygge sleivspark. Vi hadde ikkje vori lenge på banen før ballen sat i Liaås-målet. Håmmår'n grynta nøgd. Men dommaren dømte off side. Da knurra det stygt i høgre back. Eg måtte fram og minne han om at dette var vennskapskamp.

- Detta var underleg polletikk, tvilte Håmmår'n. Men brått fekk han anna å tenkje på, for ein lang branne frå Liaås-laget braut seg gjennom half-rekka vår. Håmmår'n gjekk til aksjon med friske krefter. Beksaumane hans pløgde forer i myrlendet i baketaket om ballen. Håmmår'n bomma i fin posisjon og sendte ein tuvetopp tvers over banen i staden. Liaåsingen nytta høvet, og ballen gjekk mellom målstengene før eg fekk sukk for meg. Håmmår'n låg på alle fire og såg med mord i auga etter han som scora.

Stillinga var 1-0 etter første omgang. Motlaget slengte seg ned ved ein bekk og slurpa i seg kaldvatn. Dei skotta misunneleg på bringebærbrusen som P. Thoresen hadde sendt med oss for å styrke kampmotet. Håmmår'n rapte dugeleg og kjende seg opplagt til å kverke dommaren. Vi stagga han med løfte om målfest i andre omgangen.

Jonatan fór som ein elding mellom vadmålsbukser og lånte fjøs-sko da vi var på banen att. Håmmår'n bar seg som hadde han tarmslyng når ballen gjekk utafor Liaåsmålet. Da det uomtvisteleg var 1-1, klaska han Litj-Ola på akslene så stakkaren seig i kne.

Men dommaren dømte off side att.

Da knurra heile laget vårt. Håmmår'n var alt på veg for å bryte alle forhandlingar. Dommaren truga med å legge ned embetet. Men Jonatan fekk tukta Håmmår'n på plass. Der stod han og murra noko om at det fekk da vera måte på fredsvilje óg.

Enda ein gong gjekk Jonatan gjennom Liaås-forsvaret og sette ein knallhard markkrypar i mål.

Men dommaren bles. Off side, forkynte han nådelaust. Da ballen kom på banen att, ruste Håmmår'n fram så grunnen skalv under han. Han flaug to liaåsingar over ende og snerta ein tredje med beksaumen så armingen hinka ut av banen på ein fot. Half'ar og back'ar på motlaget skvatt til sides, keeper'n gjømte seg bak målstonga med hendene for øra, ballen suste mellom målstengene med eit lass myrmold etter seg og kvarv over grantoppane i det fjerne.

- Var det off side no òg? bølja Håmmår'n.

Det var ingen som svara. Det kom ikkje eit



– Ballen suste mellom målstengene med eit lass myrmold etter seg og kvarv over grantoppane i det fjerne.

pip frå dommaren der han kraup fram att frå småskogen. Håmmår'n bles i nasen og venta utålmodig. Liaåsingane brukte 10 minutt for å finne fram att ballen.

No vart det kamp så lortskura stod. Ein liaåsing som prøvde seg med stygg tackling, fekk seg ein diger strek over alle internasjonale fotball-reglar. Han venta ikkje eingong på innkastet, men hivde seg etter ballen og skaut mål nummer to frå ei maurtuve oppi skogen. Keeper'n gjømte seg i bekkegropa.

Endeleg manna dommaren seg opp til å blåse kampen av. Håmmår'n sendte ballen opp i ei velvaksen mastegran og tørka sveitten med huveføret etter velgjort arbeid. Liaåsingane rømte banen. Dei stod på trygg avstand og sendte oss hånlege tilrop om fotballteknikken i Nedrebygda.

Dei mellomfolkelege tilhøve vart ikkje betre etter den tid. Men Håmmår'n bles gjennom nasen og meinte vi hadde vunni ein rettkommen siger.

(Fortellinga er henta fra Arnljot Eggen's bok «Sagasus i stasjonsbyen»)

«Eggen»-slekta borte fra Haltalen – vokste seg stor i Amerika

I bygdabøkenes slektshistorier er det for mange navns vedkommende tilført i parentes «Reist til Amerika». Når det slutter på denne måten blir også slektshistorien ufullstendig. For enkelte familiers vedkommende slutter endog hele slektskapitlet på denne måten.

Det er en stor kulturhistorisk oppgave som her venter å bli tatt fatt på å nøste opp trådene igjen fra de som utvandret og bevare for ettertiden historien om disse også. De tilhører så absolutt et kapitel i bygdas slektshistorie.

I denne artikkelen har Gudbrand Grøt slik tatt for seg en familie fra Haltdalen hvor gården ble stående øde og hele slekten forsvant fra bygda og landet.

I 1590 nevnes i dokumenter gården Egge blant de gårder Elgeseter gods i Trondheim hadde i Haltdalen. Og det er første gang en finner omtalt plassen «Egga», som tilhører de eldre gårder i bygda.

Siste familien som bodde og virket her var Hans og Ingeborg Eggen. Hans var fra Grønset, Nordstuggu, og gifta seg med gårdjenta i Eggen. De overtok gården i 1829 og ble etter hvert en stor familie, da barneflokken vokste til 8. Til 1857 var de bosatt her og drev gården til den smittsomme Amerikafeberen også nådde hit. Hans var da 57 år, så det var nok den store barneflokkens framtid det ble tenkt på.

Hele familien brøt opp fra heimplassen. Eldste dattera Beret, som var blitt gift det året, flyttet til Hessdalen, hele resten av familien dro til Amerika.

Dermed var røttene til ei hel slekt rykket opp og «Egga-plassen» har siden stått øde. Gården ble senere delt, en part tillagt Moen og den andre delen kjøpte Gerhard Øyen fra sin far og begynte med bureisningsbruk i 1928.

Noen enkel beslutning kunne det på mange måter ikke være for familien i Eggen heller slik å brenne alle broer og ta fatt på det fullstendig ukjente med så mange i lasten. Dette ble nemlig av de første utvandringene fra Haltdalen.

Ferden mot det ukjente mål startet med okser fra Haltdalen til Oslo. Her ble trekkdyrene solgt og ga nok et kjærkomment tilskudd i reisekassa. På overfarten over havet holdt de seg selv med maten. 14 uker tok turen fra Haltdalen og til Iowa hvor de endte.

Sitt nye hjem bygde de opp i Winneshiek County, ikke langt fra Spring Grove og Decora, hvor særlig mange norske utvandrere slo seg ned. Ikke minst fra Trøndelag.

Før vi nærmere følger slekten i Amerika skal vi gjøre oss ferdig med henne som ble igjen.

Den eldste i barneflokken, Beret, f. 1829 gifta seg som nevnt det året resten av familien utvandra. Hun ble gift med Jon Andersen Borren og de overtok heimgården hans i Hessdalen. Men Beret døde bare 2 år etter at familien var utvandret. Jon ble senere gift to ganger til. Hans søster Ingeborg ble gift med Berets bror Gudbrand og utvandret. I Jon's søskenflokk på 7 hvor han var eldst og Ingeborg yngst, reiste 3 til Amerika etter at de var voksne og gift.

De øvrige i barneflokken til Hans og Ingeborg Eggen var da:

Gudbrand f. 1832
Jens f. 1839
John f. 1840
Ole f. 1843
Ingebrigt f. 1845
Kari f. 1847
Hans f. 1852

Selv om det blant de som hadde etablert



John Eggens familie, med de 12 barna som vokste opp. Bildet tatt omlag 1893. Stående bak fra v.:Ole gift med Dorthea Mathison farmet ved Hendricks, Ingborg gift med Peder Sveet Johnson (San Diego, California). Ingebright gift med Thea Strand, Anna gift 1. gang med John J. Ramloe, 2. gang Ole Erickson, bodde Hendricks, Berit døde bare 23 år gammel, Hans gift med Gina Graslie (Rogers, N.D.) drev innen handel, Johanna gift med Hendrik Sommervold. Foran fra v.: Hendrik gift med Gjertru Kvernmoe, farmet ved Hendricks, John og Gjertru, Jens gift med Berit Overlie, farmet på gamle Eggaplass ved Hendricks, John gift med Clara Christianson (Hendricks). De to minste foran er Karen Marie gift 1. gang med Christopher Digre, 2. gang Ingvald Anderson. Gustav gift med Maybelle Ristvedt (Hazel, S.D.) var bankmann.

seg i Amerika også raskt tyntes ut i rekkene, så vokste også slekten etter hvert og ble temmelig mange.

Sønnene Ingebrigt og Hans døde unge, Ingebrigt ble 15 år.

Hans selv fikk heller ikke så mange år, og rakk bare såvidt å ta fatt.

Ingeborg døde nyttårsaften i 1868, og ble knapt 58 år.

Jens og Ole vokste heller ikke opp og fikk noen mange år i det nye landet. De fant sine graver som soldater, 24 og 19 år gamle.

Begge de to ungguttene meldte seg frivillig til den amerikanske borgerkrigen. De hadde da vært amerikanere bare 4 år, men følte allikevel som en plikt å delta, i det som skulle bli det fremtidige fedreland. I et langt brev, som har vært bevart, forteller Jens til sin kamerat på Drøyvollen fra militærleiren. Det er meget interessant lesning. Som en egen artikkel bringer vi det som er bevart av brevet, slik det var gjengitt i «Decorah-Posten».

De to brødrene vervet seg i begynnelsen av oktober 1861 og mønstret i midten av måneden. De hadde da vært inne bare 1 1/2 måned da brevet fra Jens ble skrevet. I april 1862 ble de begge tatt til fanger under slaget ved Shilon i Tennesy.

Begge to døde de det året i fangeleirer i staten Georgia. Ole svalt ihjel 30.6.1862 og Jens døde av utmattelse, visstnok dagen han skulle settes fri. Dødsdagen var på dagen ett år etter at han vervet seg.

Dermed hadde det da ganske raskt tyntes ut i familierekkene, og fire av søskene ble det igjen som vokste opp.

Gudbrand var som nevnt gift med Ingeborg Andersdatter Borren, og andre gang med Elisabeth Johnson fra Soknedal. Gudbrand hadde 4 sønner og ei datter. Han var på



Berit og Arnold Eggen og Marvin Eggen.

farsfarmen i Iowa, men solgte denne og kom i 1882 til Clark County i Sør Dakota. Som for de fleste utvandreres vedkommende bygde han sitt hus av torv.

Kari giftet seg i 1868 med Gustav Gilbert som var fra Hakkadal. De bosatte seg i California. Og av deres fire barn, døde 3 ung. Julius vokste opp og hadde 3 barn. Gustav Gilbert har utgitt en bok om sitt liv. Kari døde i 1941, 94 år gammel.

John og kona ble det som særlig sørget for at Eggen-familien etter hvert ble meget stor i Amerika, til tross for at mange falt tidlig bort i flokken som kom fra Haltdalen. John giftet seg på sin 20-årsdag, 1. juli 1860 med Gjertru Hendrickson. Hun kom med sine foreldre som 12-åring fra Røros, Svartviken, og kom til Alamakee County. Gjertrud og John satte hele 19 barn til verden. 7 døde som mindreårige. Slektsnavn fra distriktet som ble inngiftet i denne store flokken er Sveet, Ramloe, Kvernmoe, Sommervold, Mathison, Graslie (Græsli) og Digre. Familien bodde i Spring Grove i 20 år. Men familien ble stor og mere plass nødvendig.

Mange av utvandrerne i Spring Grove-området hadde flyttet til Hendricks-området. Det var ganske lett å få mye land der. John solgte i 1877 farmen på 217 acres (ca. 870 mål) og homesteaded i Lincoln county, Minnesota, like nord for byen Hendricks. Her arbeidet Gjertrud og John opp en farm som da de overleverte den i 1901 var på 400 acres (1600 mål). Fullstendig flatt hele farmen. Det



Gudbrand Eggens farm som han startet opp med i 1882 i South Dakota etter at han flyttet fra heimfarmen. Husene er for det meste av torv.



Fra Egga-plassen i Haltdalen slik den står forlatt.

var nok litt av en overgang fra hva John kunne minnes som 17-åring fra heimeplassen i Egga, og brukene ellers i Haltdalen. Etter å ha levert farmen flyttet de inn i byen, Hendricks. I lokalpressen finnes omtalt deres store gullbryllupslag med 175 gjester. 11 av barna levde da. Diamantbryllup kunne de også feire, det på Johns 80 årsdag. Av omtalene i lokalpressen fra «bryllupsdagene» og fra deres død fremgår at det var meget avholdte og respekterte folk. De blir skildret som hardt arbeidende og de holdt et gjestfritt hus hvor mange fremmede tok inn og var velkomne. John døde i 1920, et par måneder etter sin 80-årsdag og Gjertrud i 1926, nærmere 84 år gammel. Ved sin død hadde hun 40 barnebarn og 45 barnebarnsbarn.

Første huset de bygde på farmen var et jordhus med ett rom, for den store familien. Det var jord på sidene, og flatt tak med høy underst. Det fortelles at det regna inne i 3 dager, etter at det hadde slutta å regne ute.

Hendrik, også kalt Henry, var den som overtok farens farm i 1902. Han var født 1865 og gift med Gjertrud Kvernmoe, som 9 år gammel utvandret med sine foreldre fra Haltdalen. De giftet seg i 1893 og drev Eggafarmen til 1929 da de overlot til yngre krefter og bygde seg ny heim i Hendricks. De hadde 5 barn, hvor 3 levde opp.

Arnold er det som i dag har heimfarmen. Hans kone er Berit født Troøien, datter av Kornelius Troøien. De er 77 og 75 år gamle. Bare vi får være friske og arbeide, så glemmer vi av alderen vår, fortalte de ved vår snarvisitt på farmen. De hadde ei datter. Det er på denne farmen også en gammel kirkegård.

Bror til Arnold, Marvin Eggen, er 80 år og bor nå i selve Hendricks. Han flyttet hit etter å ha levert farmen sin i Wallace i Idaho. Han var enkemann og hadde ei datter og en sønn.

Kommentaren til den store barneflokken til besteforeldrene var:

- Døm va itt så ostyrin ungan da som no!

I området hvor to Egga-farmer ligger like nord for byen Hendricks er det mange Haltdalsfarmer. Her er farmene etter Stor-Jo og Litj-Jo Ramlo, etter Hans og Jo Heksem og Sommervoll-farmen.

Gudbrand Grøt

Gammelløa i Kringelmyra



Tilsynelatende har den gjort sin nytte gammelløa nå. Den hadde nok for mange utseende imot seg. På den ene siden av taket vokste skog opp av mose og lyng, og den andre siden av taket var falt ned, og råten hadde begyndt sin nedbrytende gjerning. Slik så den ut da jeg etter mange års fravær kom ruslende på gjengrodde stier til den.

Det var ikke noe «slott» jeg så. Men allikevel ble jeg stående lenge og betrakte det som var igjen. Tankene gikk tilbake til barndommen og historiene jeg da hadde hørt om dens tilblivelse.

Folkene på gården Grantrøa, som løa tilhørte, var for lengst døde og dørene stengt. I min barndom og tidlige ungdom var det 6 voksne mennesker på gården. Ærlige, solide arbeidsmennesker som aldri gjorde noen fortred. Nå var de borte. Løa vile om en tid også følge etter sine eiere og bli til jord igjen.

Som sagt kjente jeg noe til dens forhistorie og syntes den fortjente en annen skjebne.

Yngstemann i Grantrøen og lengstlevende var Jo. Det ble fortalt at da han var barn og gikk på skolen hadde han som fritidssyssel begyndt å bryte opp ei trø i Kringelmyra, et stykke fra selve gården, nærmere fjellbandet. Gjødsel ble hentet fra kurekstrene omkring og bært på nydyrkingen etter hvert som det ble svart etter hakke og spade.

Høyfrø ble sopt sammen på høylemmen hjemme og brakt hit. Når det så ble fôr å høste måtte det også høyhus til. Her fortelles det at han fikk en skolekamerat, Olaf Torske, til hjelp for å sette opp løa. Dermed var et nytt stykke Norge til nytte. Dimensjonene på løa var ikke overveldende, ca. 2x2 meter av gammelt tømmer i veggene og kløvinger til golv.

Av min bror som nå eide dette fikk jeg løa og flyttet den til min hytte, Halguttusveen, og satte den opp der.

Når jeg er i Ålen sitter jeg mye ved den gamle, gode løa og ser utover bygda og lar tankene løpe fritt.

For mitt vedkommende vil den fortsatt gjøre nytte så lenge jeg lever. Og jeg synes den er vakker!

Normann Morken

Er forsikring vanskelig?



Spør

Storebrand Idun

Autorisert rådgiver i forsikring

Odd Grønli

Distriktssjef

7480 Ålen · Tlf. (074) 15 263

GOD JUL GODT NYTTÅR!

JUBILEUM

ÅLEN SAMVIRKELAG

Avdeling Ålen Øvre *1882 - 100 år - 1982*
Varehuset *1907 - 75 år - 1982*
Avdeling Hessdalen *1930 - 50 år - 1980*

225 ÅR I FORBRUKERNES TJENESTE

Jubileumskalenderen med nummer - gjelder som loddseddel i lotteri. Flere trekninger i 1982

MANGE GODE JUBILEUMSTILBUD

8% RENTE PÅ INNSKUDD
INGEN OPPSIGELSE

Slutt opp om din S-butikk, og du får beholde den

Vel møtt i jubileumsåret!

ÅLEN SAMVIRKELAG

ÅLEN ØVRE - HESSDALEN